

Úloha rodiny v boji proti šikaně

Lenka Šobáňová

Bakalářská práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka ŠOBÁŇOVÁ**
Osobní číslo: **H09175**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Úloha rodiny v boji proti šikaně**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách, příčiny, diagnostika a praktická pomoc. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.

ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi. I. vydání. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

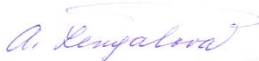
VÁGNEROVÁ, Kateřina a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Milan Smola**

Datum zadání bakalářské práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **4. května 2012**

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;

beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;

na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;

podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;

podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);

pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;

na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy. 2

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce „Úloha rodiny v boji proti šikaně“ je zaměřena na popis problému šikany v souvislosti s možnostmi rodiny, jak proti tomuto patologickému jevu bojovat. V praktické části se zabývá objasněním úlohy rodiny v problematice šikany, tedy zejména informovaností rodičů dětí o významu slova šikana, o tom co zahrnuje a jak ji rozpoznat, ale rovněž i to, jak samotní rodiče k problematice šikany přistupují.

Klíčová slova: šikana, agresor, oběť, rodina, úloha rodiny

ABSTRACT

Thesis "The role of families in the fight against bullying" is focused on describing the problem of bullying in the context of the possibilities of the family, as against this pathological phenomenon to fight. In practical part deals with clarifying the role of the family in the issue of bullying, namely vaností informed parents about the importance of children's bullying words, about what it involves and how to recognize, but also how parents themselves to approach the issue of bullying.

Keywords: bullying, aggressor, victim, family, role of the family

Poděkování

Za vstřícný přístup a trpělivost při vedení mé bakalářské práce bych velmi ráda poděkovala Mgr. Milanu Smolovi.

Dále bych touto cestou chtěla poděkovat všem rodičům, kteří byli ochotni a spolupracovali při vyplňování dotazníků, bez kterých bych nemohla vypracovat praktickou část své bakalářské práce.

V Uherském Brodě dne 29.4.2012

Motto

„Učit lze slovy, vychovávat pouze příkladem“.

Anton Semjonovič Makarenko

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1 ŠIKANA, ZNAKY, FÁZE A ÚČASTNÍCI ŠIKANY.....	14
1.1 ŠIKANA.....	14
1.1.1 Základní znaky šikany.....	15
1.1.2 Fáze šikany	17
1.1.3 Účastníci šikany.....	18
1.1.4 Formy šikany.....	21
1.1.5 Následky šikany.....	22
2 RODINA.....	23
2.1 VÝZNAM RODINY PRO DÍTĚ	23
2.2 FUNKCE SOUČASNÉ RODINY.....	23
2.2.1 Funkce biologicko-reprodukční.....	24
2.2.2 Funkce emocionální	24
2.2.3 Ochranná funkce.....	26
2.2.4 Funkce výchovná.....	26
2.2.5 Funkce ekonomická.....	27
3 ÚLOHA RODINY V BOJI PROTI ŠIKANĚ.....	29
3.1. RODINA AGRESORA.....	29
3.1.1 Jakou úlohu by měla plnit.....	30
3.2. RODINA OBĚTI.....	30
3.2.1 Jakých rad by se měli rodiče držet.....	31
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
4 REALIZACE VÝZKUMU	37
4.1. CÍLE PRÁCE	37
4.2 DRUH VÝZKUMU	37
4.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	38
4.4 STATISTICKÉ ZPRACOVÁNÍ DAT	38
4.5 VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ.....	53
4.6 APLIKAČNÍ ROZMĚR.....	54
ZÁVĚR	55
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	56

SEZNAM OBRÁZKŮ	58
SEZNAM TABULEK.....	59
SEZNAM PŘÍLOH - PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK	60

ÚVOD

V dnešní době patří šikana k nejzávažnějším patologickým problémům, se kterými se naše společnost potýká. Jde především o šikanu vyskytující se ve školách a dalších vzdělávacích institucích, protože tam postihuje děti, jejichž žebříček hodnot se teprve utváří. Šikana pak může ovlivnit nejen způsob budoucího chování dětí a náhled na společenské vztahy, ale také negativně ovlivnit celý jejich další život. V dlouhodobém horizontu může vést k poškození fyzického a psychického zdraví dítěte. Šikana ovlivní život šikanovanému, ale i jeho rodině a blízkým. Důležité je, jak se oni zachovají a zda zjištěnou šikanu budou řešit. Jde o velice důležitý okamžik, který může v mnohém rozhodnout. A bohužel, i v této pro dítě velice těžké situaci, se najdou rodiče, kteří problém bagatelizují, dítě zesměšní či odradí slovy „něco musíš vydržet“, „tak se braň“, „mně taky nikdo nepomůže“ apod. Ztráta této jediné naděje dítěte často bývá tím posledním, co jej může před úplným zhroucením potkat. Důležité v této situaci je i to, na jaké úrovni v rodině probíhá vzájemná komunikace, zda dítě svým rodičům důvěřuje, zda ví, že jej rodiče vyslechnou a pomohou. Pokud tomu tak není, vede ponižování lidské důstojnosti ke ztrátě důvěry k autoritám, která je ztrátou celé společnosti, neboť tato nedokáže dětem garantovat alespoň minimální ochranu před násilím. Jednání, které má znaky šikany, má však vliv nejenom na poškozeného, ale rovněž na další účastníky, ať to jsou přímo pachatelé, kteří jsou nějakou formou potrestáni, nebo na případné svědky, které mohou vzpomínky rovněž ovlivňovat. Šikana se nesmí podceňovat a je nutno proti ní vždy rázně a rychle zakročit.

Přestože se o problému šikany často mluví, přestože existuje spousta publikací zabývajících se tématem šikany, v konkrétní situaci málokterý z rodičů ví, jak se má zachovat a stávající situaci řešit. Mám za to, že většina rodičů si myslí, že jejich děti šikana nemůže potkat a nemají tedy důvod se tímto tématem zabývat, všimnout si jevů, které by k odhalení šikany mohly vést a této předcházet.

Téma šikany je velmi široké, cílem práce není zabývat se podrobně přímo šikanou, ale ukázat, jakou roli zde sehrává samotná rodina. Proto je do jedné kapitoly zařazena také rodina a její funkce. Přestože se dnes často poukazuje na to, jak se funkce rodiny mění v souvislosti s podmínkami společnosti, je nezbytné připomenout, že role rodičů je neměnná a rodičovská zodpovědnost přímo vyplývá ze zákona o rodině, kde je uvedeno, že rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Rodiče jsou

povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte, jakkoliv ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový vývoj a mravní vývoj.

Téma Úloha rodiny v boji proti šikaně jsem volila ze dvou důvodů. Prvním důvodem je skutečnost, že ve své praxi sociální pracovnice sociálně - právní ochrany dětí se často s aktéry šikany a jejich rodiči setkávám. Druhý důvod pak vyplývá z mé úlohy matky dvou synů, kteří navštěvují 2. stupeň základní školy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANA, ZNAKY, FÁZE A ÚČASTNÍCI ŠIKANY

K tomu, abychom jako rodiče mohli být v boji proti šikaně nápomocni, je zapotřebí znát, co se šikanou rozumí, kdo je nejčastěji agresorem šikany, kdo se stává obětí šikany a jaké máme možnosti v roli rodičů proti tomuto jevu bojovat.

1.1 Šikana

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů.

Pojem **šikana** u nás zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda.

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 24 246/2008-6 definuje šikanu takto:

- 1) *„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.“*
- 2) *„Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.“*

Jedná se o velmi výstižnou definici šikany, která popisuje a zahrnuje obecné formy tohoto patologického chování. Z psychologického hlediska šikanování umožňuje získat pocit převahy a výhody prostřednictvím fyzického a psychického týrání druhých lidí. Je to jednání agresivní a spadá do rámce poruch chování. Má ovšem tradici a obecně je spíše podceňováno. Podhoubí šikany je v osobnostních rysech týrajících i týraných. Bují v podmínkách tzv. falešného kamarádství, tam, kde je uznáván tzv. mazácký princip řízení. Stále častěji bývá odhalována i v rodině a na pracovišti. Na pracovišti bývá jev nazýván mobbing či bossing. Velmi rychle se rozvíjející formou je pak kyberšikana.

1.1.1 Základní znaky šikany

Hranice mezi žertováním (škádlením) a šikanováním nejsou příliš ostré, ale lze je najít. Při hledání pravdy, zda se jedná o šikanování, či škádlení, je užitečné posoudit podezřelé chování podle záměru, motivu, postoje, citlivosti, zranitelnosti, hranic, práv a svobody, emočního stavu a dopadu. V časopisu Psychologie dnes č.2/2010 Michal Kolář v článku „Ve škole: šikana nebo škádlení?“ uvádí následující rozdíly:

Rozdíly mezi šikanováním a škádlením

Tab.1 Rozdíly mezi šikanováním a škádlením

	<i>škádlení</i>	<i>šikana</i>
<i>Definice</i>	<i>Škádlení patří k rovnocenným, partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.</i>	<i>Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže bránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.</i>
<i>Záměr</i>	<i>Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.</i>	<i>Snaha ublížit, zranit, ponižovat.</i>

<i>Motiv</i>	<i>Náklonnost, sblížení, seznámování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navazování uvolněné a pohodové atmosféry. Zvyšování odolnosti, zmužnění.</i>	<i>Moc a krutost, dále překonání samoty, zabíjení nudy, zvědavost, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání.</i>
<i>Postoj</i>	<i>Respekt k druhému a sebeúcta.</i>	<i>Devalvace, znevážení druhého.</i>
<i>Citlivost</i>	<i>Vcítění se do druhých.</i>	<i>Tvrdost a nelítostnost.</i>
<i>Zranitelnost</i>	<i>Dítě není zvýšeně zranitelné a přecitlivělé.</i>	<i>Bezbrannost, znevážení druhého.</i>
<i>Hranice</i>	<i>Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium, při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své reakce.</i>	<i>Prolamování hranic, silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je j to nepříjemné, útočníci pokračují dál.</i>
<i>Právo a svoboda</i>	<i>Rovnoprávnost účastníků, dítě se může bránit škádlení opěťovat, případě ho může zastavit a vystoupit z něho.</i>	<i>Bezprávi, pokud se dítě brání, nebo dokonce „legraci“ oplatí, je tvrdě ztrestáno.</i>
<i>Důstojnost</i>	<i>Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.</i>	<i>Ponížení lidské důstojnosti, dítě je zesměšňováno a ponižováno.</i>
<i>Emoční stav</i>	<i>Radost a vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné. Ale ne bezmoc.</i>	<i>Bezmoc, strach, stud, bolest, nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.</i>

Základním kritériem šikany je jednostrannost. Nejde o vzájemné, co do projevů vyrovnané, chování. Práva šikanovaného jsou přehlížena a nerespektována. Dalším kritériem je trvalé přetrvávání šikany i tehdy, kdy je zřejmé, že šikanovanému velmi vadí, a to zejména, po-

kud postižený cítí strach, stud, ponížení. Šikana bývá bezohledná, nezná míru, nepřihlíží k tomu, kolik protějšek snese. Respektovány nejsou ani dobré mravy. Zážitek šikany patří k závažným traumatům. Může poznamenat psychosociální vývoj, lámat charakter, narušit sebehodnocení. Stres s ní související může vyvolat psychosomatická onemocnění. Postižený nemívá dost sil ke změně stavu. Je riziko, že bude jednat pod tlakem již zcela nesnesitelné situace a svoji reakci přežene. Následky pak mohou být tragické.

1.1.2 Fáze šikany

I když to vypadá, že šikana se řídí jednoduchým vzorcem, kdy silnější jedinec či jedinci ubližují slabšímu, jedná se o mnohem složitější proces a jeho vývoj prochází určitými etapami. Dle Koláře (1997) se jedná o 5 vývojových stupňů:

První stupeň: **zrod ostrakismu**

První zárodečné náznaky šikany, které vyvolávají nepříjemné pocity. Jedinec je vyčleňován z kolektivu pro nějakou odlišnost. Dochází k definování a zařazení členů kolektivu (vlivní x neoblíbení). Jedinci spřádají intriky, pomlouvají nebo vymýšlí legrácky na účet neoblíbeného jedince. Vzniká zde riziko následného negativního vývoje.

První stupeň šikany není snadné odhalit. Dítě samo většinou za učitelem nepřijde a rodičům se svěřá jen výjimečně. Pokud není první stupeň dostatečně brzy odhalen a vývoj zastaven, dochází k druhé fázi vývoje šikany.

Druhý stupeň: **fyzická agrese a přitvrzování manipulace**

Začíná se objevovat lehké fyzické násilí a manipulace přitvrzuje. V kritických situacích stoupá napětí a na šikanované se svezou vyústění konfliktů.

Tento okamžik lze označit jako zlomový. Nenažde-li se v třídě morálně vyspělá osobnost, která dokáže situaci zarazit, dochází k propuknutí šikany ve větším rozsahu.

Třetí stupeň: **vytvoření jádra**

Utvrzení postoje agresora či skupiny agresorů. Tito spolupracují a vytváří systematickou šikanu. Dochází k rozdělení kolektivu na skupiny podle vlivu. Šikanování se již neděje

náhodně, ale přechází v systematickou a dlouhodobou spolupráci, kdy oběťmi šikany se stávají ti nejslabší.

Čtvrtý stupeň: **většina přijímá normy**

Agresoři určují chování většiny kolektivu, který přebírá jejich názory a postoje. Málokdo se dokáže postavit a bránit tomuto tlaku. Členové kolektivu se stále více chovají jako agresoři a uplatňují jejich techniky a metody. Začínají se aktivně účastnit teroru. Převážná většina tak činí hlavně proto, aby se nestala sama terčem šikanování.

Pátý stupeň: **totalita neboli dokonalá šikana**

Diktát agresorů ve skupině už není ničím omezován, může dojít ke stupňování tlaku, ztrátě zábrán. Šikana je všeobecně přijímána a prováděna skupinově. Společnost je rozdělena na agresory a oběti, stejně jako jejich pravomoci. Šikanovaný neklade odpor, snaží se utéci formou nemoci, neodůvodněnou absencí, psychickými problémy a u slabých jedinců může vyústit sebevraždou.

1.1.3 Účastníci šikany

Tato kapitola se věnuje hlavním protagonistům šikany. Je nutné však uvést, že se jedná o zjednodušenou charakteristiku účastníků. Každý člověk je do jisté míry individualita, jedinečná osobnost a proto musíme vzít v potaz rozdílné osobnosti agresorů a obětí. Ne každý agresor je silný, útočný chlapec a ne každá oběť plachým tichým jedincem.

Agresor šikany

Osobnosti šikanujících nebývají příliš diferencované. Nejsou emočně rozvinuté a mají nízkou sociální inteligenci. Běžné IQ, tedy míra schopnosti logicky uvažovat, je neodhalí. Zmíněné chování se objevuje v celém spektru rozvoje inteligence od mentální retardace k výraznému nadprůměru. Z různých životopisných studií víme, že určitých forem šikanování se ve své rodině dopustili i lidé, jejichž intelekt se blížil genialitě. Podobně není vodítkem ani image „dobré rodiny“ nebo naopak rodiny „problémové“. Šikanující jedinci se

objevují v obou typech rodin. Šikanující jedinec z tzv. dobré rodiny obvykle působí rafinovaněji a jeho jednání mu je obtížnější dokázat.

Kolář (2005, s. 86 - 87) popisuje několik typů iniciátorů šikanování, které rozdělil do tří typů a diagnostikoval k nim vnější formy a specifika rodinné výchovy.

„V prvním typu spatřuje agresora jako osobu hrubou, která může být primitivní, chovat se impulsivně, má silný energetický přetlak, kázeňské problémy a narušený vztah k autoritám. Vnější forma šikanování u prvního typu je masivní, tvrdá, nelítostná a vyžaduje absolutní poslušnost. Agresor vyžaduje absolutní poslušnost. Specifika rodinné výchovy se dají popsat častým výskytem agrese a brutality ze strany rodičů. Dá se říci, že agresori násilí vrací případně jej napodobují.

Druhý typ agresora je popisován jako slušný jedinec, který má kultivované chování, má sklony k narcismu, je úzkostný, sevřený, poměrně slušný, sociálně schopný žák, který může být i „prodlouženou rukou“ učitele, mnohdy má sadistické tendence v sexuálním smyslu, využívá mafiánské metody, kdy je mozem ubližování, jedná s rozvážnou krutostí, k provedení útoků využívá své stoupence či přísluhovače, kteří jsou často méně sociálně atraktivní, případně silné jedince s potřebou participace na vlivu a moci. Vnější forma šikanování má znaky násilí a cíleného rafinovaného mučení, které je vykonávané ve skrytu a beze svědků. Rodinná výchova má specifika běžně vyžadovaného důsledného a náročného přístupu. Někdy je výchova až vojensky vedena, bez rodičovského citu.

Třetí typ popisuje agresora jako srandistu, který je optimistický, má dobrodružnou a zábavnou povahu, značnou sebedůvěru, je výmluvný, oblíbený a vlivný. Často se jedná o žáka se zvýšenou potřebou pozornosti, kterou si zajišťuje různou lži a pácháním zlomyšlností vůči obětem. Umožňuje mnohdy nelítostnou zábavu a divadlo jenom proto, že má zajištěné diváky, čímž si naplní vlastní potřeby pozornosti. Vnější forma se projevuje pácháním šikany pro pobavení sebe, ale i ostatních. Má snahu upozornit na legraci a zesměšňování. Nebyla zjištěna významnější specifika rodinné výchovy. Jen v obecnější rovině se dá říct, že rodina postrádá duchovní a citové hodnoty. „

Oběť šikany

Obětí šikany se může stát prakticky kdokoliv. Drtivá většina je však nějak odlišná od ostatních. Nejčastějšími důvody jsou nějaká tělesná slabost, vzhledová vada, původ ze sociálně slabé rodiny, určitá přednost. Značně ohroženi jsou příslušníci minorit. Problémy mohou činit i v dané sociální skupině minoritní zájmy, včetně náboženské víry. Napaditelnými se mohou stát i jedinci zkušení a kompetentní, nekonfrontační, ne výrazně provokativní nebo autoritativní ve svých postojích, fyzicky zdatní, ve svém konání rozhodní.

Oběti lze podle Koláře (2001) rozdělit do následujících čtyř skupin :

Oběti „slabé“ s fyzickým a psychickým handicapem

Jedná se o děti, jejichž slabost a odlišnost je zřejmá na první pohled (tělesná vada, neobratnost, obezita, handicap...)

Oběti silné a nahodilé

Tyto oběti na rozdíl od předchozího typu nijak zvláště nevynikají. Agresor se při jejich výběru do role oběti neřídí žádným pravidlem, dochází k němu spíše nahodile, a tak může nastat i situace, kdy se oběť agresorům vzepře.

Oběti deviantní a nekonformní

Jsou to jedinci, kteří z nějakého důvodu nezapadají do běžných standardů a norem. Liší se například svojí příslušností k nějaké subkultuře, mohou to být i děti nadprůměrně inteligentní.

Šikanovaní žáci s životním scénářem oběti

Poslední skupinu reprezentují „typičtí outsideri“. Patří sem děti, které neumí skrýt svůj strach, v kolektivu nejsou příliš oblíbeny, často se samy staví do podřízené pozice, a tím vytváří ideální příležitosti pro agresory.

1.1.4 Formy šikany

Kolář (2011, s. 78) základní formy klasifikuje v následující tabulce:

Základní formy šikany

Tab.2 Základní formy šikany

<i>Šikana podle typu agrese – prostředků týrání</i>	<i>fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany</i>
<i>Šikana podle věku a typu školy</i>	<i>šikana mezi předškoláky, žáky prvního a druhého stupně, uční, gymnazisty..., šikana mezi vysokoškoláky</i>
<i>Šikana z genderového hlediska</i>	<i>chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců proti děvčatům, šikana dívek proti chlapcům</i>
<i>Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení</i>	<i>na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém</i>
<i>Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů</i>	<i>šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků apod.</i>

Z této přehledné tabulky je zřejmé, jaké faktory hrají při určování forem svou roli. V podstatě lze říci, že šikana se vyskytuje v jakémkoliv prostředí a v jakékoliv formě. Je proto důležité o jednotlivých formách vědět co nejvíce, neboť každá z nich má svou vlastní charakteristiku.

1.1.5 Následky šikany

Šikanování přináší agresorům pocit uspokojení a zábavy. Na opačné straně v roli oběti stojí nešťastné dítě, plné strachu a nedůvěry v okolí. Často se u těchto dětí setkáváme se záškoláctvím nebo předstíráním různých nemocí. Snaží se tak vyhnout škole, a tím i ubližování. Následky jsou pak trestány i za neomluvené absence ve škole. Není divu, že si takové dítě odnáší do života jistou deformaci v podobě pocitů méněcennosti či sklonu k depresím. Následky šikanování si neodnáší jen oběť sama, ale celá skupina dětí, ve které došlo k šikanování, včetně agresorů a také rodinných příslušníků.

Říčan (1995, s. 48) k tomu dodává: „*Postižení agresorů je také dlouhodobé. Jejich životy provází ponaučení o tom, že šikanování a používané násilí se vyplácí, že je nikdo nezastaví, pokud budou dostatečně krutí a jejich agresivita bezpochyby poroste. Z této životní zkušenosti se stává vzorec jednání, který využívají i v dospělosti. Šikanující děvčata se podle výzkumů nedostávají do konfliktu se zákonem častěji než ostatní, ale zjistilo se, že bývají krutá k vlastním dětem.*“

2 RODINA

Abychom mohli správně hodnotit úlohu rodiny v boji proti šikaně, je nutné si uvědomit, co obecně rodina je a jaké plní vůči dítěti základní funkce

Rodina určuje sociální status dítěte, je rozhodující, pokud jde o jeho sociální prestiž a sociální sebeuvědomění. Prostřednictvím rodiny si dítě uvědomuje své místo a svou roli ve společnosti. Rodina, sociální vztahy v ní a způsob výchovy jsou pro dítě základem, ze kterého bude vycházet, až si založí svou vlastní rodinu.

2.1 Význam rodiny pro dítě

Rodina odedávna existuje proto, aby lidé mohli pečovat o své potomky. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti. Reprodukují člověka nejen jako živočicha, ale zprostředkují mu i vrůstání do jeho kultury a společnosti. Rodina kromě toho propaguje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity (Matoušek 1997).

Rodina je prvním závazným modelem společnosti, se kterým se dítě setkává. Dítě se v ní orientuje na určité hodnoty, je vystaveno konfliktům. Rodič je pro dítě modelem, podle něhož se v budoucnu dítě v konfliktní situaci a také v mezilidských vztazích zachová. Tím, jak se rodič zachová v těchto konfliktních situacích, se ukazuje, že rodinný život je plný kompromisů.

Přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů je v dnešní době považována za jednu z podmínek tělesného a duševního vývoje dítěte. Další takovou podmínkou je vytvořit pro dítě bezpečný a stabilní domov. Obojí může dítěti poskytnout jen rodina. Společné bydlení, domov je podstatným znakem rodiny. Skýtá v sobě určitou intimitu. Domov je nezbytným předpokladem, jak pro výchovu dětí, tak i pro intimní život dvou dospělých lidí.

Podle Satirové (1994) patří mezi znaky zdravé rodiny sebeúcta, jasná a čerstvá komunikace, otevřenost a pozitivní vyladění vůči společnosti, projevy ocenění a lásky.

2.2 Funkce současné rodiny

Rodina představuje sociální systém, který neustále hledá a nachází své místo ve společnosti a přitom společností je znovu a znovu ovlivňována a formována. Funguje v plném rozsahu a má své opodstatnění jen tehdy, když uspokojuje potřeby a požadavky každého jejího člena, které jsou na ni takovým členem a zároveň celou společností kladeny. Aby rodina dostala všem

těmto náročným požadavkům a dala smysl své existenci, musí plnit alespoň ty základní úlohy a funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti ve všech etapách jeho existence.

Základní funkce rodiny jsou následující:

2.2.1 Funkce biologicko-reprodukční

Podle Langmeiera a Krejčířové (1998) rodina stále zůstává základní jednotkou plození nové generace, ve všech známých společnostech se sice rodí děti i mimo manželství, ale nikde není ilegimita výslovně schvalována.

Dříve platilo, že sexuální soužití manželů trvalo jen po dobu, než zplodí své děti. To už samozřejmě dávno není pravdou. Stalo se důležitou součástí manželství všech kulturních společností. Projevy lásky, jako jsou polibek, pohlázení, by v rodině neměly chybět. Mnoho rodičů se před dětmi stydí dát najevo city svému partnerovi. Ale vždyť rodiče jsou vzorem i v tomto směru. A až budou jejich děti jednou dospělé, projeví city stejným způsobem jako oni. Člověk potřebuje pohlázení v každém věku, a proto pokud se mu tento fyzický kontakt nedostává, můžeme hovořit o zanedbávání v rámci neuspokojení základních biologických potřeb. Biologicko-reprodukční funkce tak souvisí s funkcí emocionální.

2.2.2 Funkce emocionální

Základní potřebou všech lidí je mít pocit, že někam patří, že mají určité místo ve společnosti. Pro děti je touto společností rodina. Pro soužití ve fungující rodině je podstatné porozumět chování jednotlivých členů, jeden druhého povzbuzovat, rozvíjet individuální potenciály členů v rodině a dovednost naslouchat a vyjadřovat své myšlenky a pocity (Plaňava, 2000).

Rodina je prostředím, ve kterém dítě poznává, na koho se může spolehnout a s kým je mu dobře. Podle úrovně jistoty, kterou zažívá v celém svém rodinném společenství, si formuje sebejistotu, sebevědomí.

Podle Vágnerové (1996) se v rodinném životě se přirozeným způsobem uspokojují základní psychické potřeby dítěte, které zajišťují stimulaci interakce dítěte s prostředím, ve kterém vyrůstá, v různých oblastech a v průběhu vývoje i na různé úrovni.

Matějček a Langmeier rozlišují základní okruhy psychických potřeb dítěte (in Vágnerová 1996):

a) Potřeba vnějších podnětů (stimulace)

přiměřený přísun podnětů dává na určité úrovni zralosti organismu impuls k rozvoji určitých psychických procesů či vlastností.

b) Potřeba adekvátního učení

je to potřeba řádu a pravidel, která by v okolním světě platila. Potřeba platnosti určitého řádu je velmi důležitá. Pokud taková pravidla nejsou dodržována nebo jsou pro dítě příliš složitá, dítě se cítí ohroženo a reaguje obranou. Kognitivní deprivace je dána zanedbáváním v rodinách s nízkou sociokulturní úrovní a vzdělanostní úrovní. Kompenzace se může projevit negativismem.

c) Potřeba specifického sociálního objektu

který je podmínkou vzniku blízkého, až symbiotického vztahu. Tuto potřebu nejdříve uspokojuje matka a později i ostatní členové rodiny.

Citová deprivace znamená nedostatek specifických podnětů, chybění stabilního vztahu s mateřskou osobou a z toho vyplývající pocit bezpečí a jistoty.

d) Potřeba identity

znamená získání určité pozice, uplatnění a uznání prostřednictvím vlastní aktivity v různých sociálních situacích a rolích. Podle Vágnerové (1996) mají při vytváření identity velký význam náležité sociální vztahy, které poskytují model chování, korektivní zpětnou vazbu. Sociální deprivace znamená strádání v oblasti adekvátní stimulace socializačního vývoje, především v závislosti na nevhodném chování rodičů nebo jeho chybění, např. může jít o nedostatečný model chování s nejasnými normami. Dítě kompenzuje strádání v oblasti sociálního uplatnění např. v partě, která jej akceptuje.

Matějček (1995) k těmto čtyřem základním psychickým potřebám přidal ještě pátou:

e) Potřeba otevřené budoucnosti neboli perspektivy

do této potřeby zahrnuje jak minulost, tak přítomnost i budoucnost. Časové rozpětí mezi minulostí a budoucností je potřebou pro zdravý duševní život jedince a je potřebou pro život rodiny vůbec.

2.2.3 Ochranná funkce

Funkce ochranná vyjadřuje touhu člověka někam patřit, mít svůj domov. Tato funkce úzce souvisí s funkcí emocionální.

Domov, toto slovo má silný emocionální náboj. Většinou víme, kde je naše „doma“, tam chceme být, tam se cítíme nejlépe.

Děti, které prožily pěkné dětství a měly přívětivý domov, se s větší pravděpodobností budou snažit vytvořit takový domov i svým dětem. Není to zákonitost. Je větší pravděpodobnost, že jednou děti ze šťastných rodin připraví šťastné dětství svým dětem. Zamysleme se nad tím, co pro nás znamená domov. Je to místo, kde žijí naši nejbližší, kteří k nám patří a k nimž patříme my. Místo, kde nás berou takové, jací jsme. Nemusíme se přetvařovat, nic předstírat. Domov nám dává pocit jistoty a bezpečí. Je to přístav, kam se vracíme z různých cest. Místo uklidnění a odpočinku. Dobrý domov nepatří jen dospělým, ale hlavně našim dětem. Pokud je dobrý, pak má naději předávat se z generace na generaci.

Domov je místo zcela osobitých specifických lidských vztahů, místo bezpečí a životní jistoty, a proto se tak hluboce vtiskuje do našeho života, kde rozhodující roli tu hrají lidé a bezpečí.

V rodině by měla být stanovená pravidla, která určí jednotlivým členům domácnosti, jak se mají angažovat na chodu domácnosti, tedy které povinnosti budou mít ve své kompetenci. Samozřejmě musí být zřetelně zdůrazněny sankce za jejich nesplnění.

2.2.4 Funkce výchovná

Rodina funguje jako nejvýznamnější sociální skupina, jako primární socializační činitel. Rodina dítě vychovává a rozvíjí tak jeho psychické funkce a celou jeho osobnost. Učí jej např. dovednostem sociální komunikace, způsobu uvažování a hodnocení, normám a žádoucím způsobům chování ve formě rolí. Rodinná výchova je do určité míry podmíněna dědičností.

Každá rodina svoje členy stimuluje určitým, pro ni typickým způsobem. Jde např. o úroveň jazykových kompetencí, způsob komunikace, obsah různých rolí či hierarchii hodnot.

Nakonečný (1998) popisuje termín hodnota jako kolektivní pojetí toho, co je pokládáno za dobré, žádoucí a vhodné nebo špatné, nežádoucí a nevhodné v dané kultuře. Hodnotový systém rodičů se zakládá zpravidla na hodnotách, které byly preferovány v rodinách, z nichž pocházejí, popř. na jiných zkušenostech získaných v dosavadním životě. Tyto hodnoty se v různých rodinách liší, i když určitou měrou odpovídají hierarchii hodnot platných v celé společnosti. Problémy vznikají tam, kde hodnotový systém rodiny je značně odlišný od hodnot uznávaných majoritou v daném společenství, např. v rodinách s nízkou sociokulturní úrovní, kde vzdělání je velmi nízko ceněno, nebo kde mravní zásady jsou v rozporu s mravními postoji či právními normami společnosti. Někdy se stane, že hodnoty obou rodičů jsou výrazně odlišné a na dítě jsou pak kladeny navzájem si odporující požadavky.

Rodina ukazuje dětem způsoby řešení problémů a vede je k určité interpretaci vnějšího světa, k určitému chápání významů a hodnot objektů a situací. Dítě se učí žádoucím variantám chování, protože je za ně pozitivně hodnoceno, nebo naopak je za jejich nedodržování sankcionováno. Postoj rodičů neovlivní jenom aktuální učení, ale bude podporovat i rozvoj určitých osobnostních vlastností dítěte. Mezi chováním rodičů a rozvojem mnoha dětských vlastností a projevů může být velice těsný vztah. Postoje rodičů ovlivňují např. rozvoj osobní jistoty a samostatnosti v řešení problémů, nebo opačnou tendenci, úzkostnost a potřebu dodržovat naprosto přesně stanovená pravidla.

V postojích rodičů k výchově lze shledat několik forem:

Výchova zanedbávající:

S tímto typem výchovy se setkáváme spíše v rodinách s nízkou socioekonomickou úrovní. Výchovná situace dítěte může být zhoršována i nevhodným osobním příkladem dospělého. V těchto rodinách dochází také často k rozvratům, které mají za následek další citové konflikty dítěte. Zanedbané děti mívají i snížen školní prospěch, což nemusí být důsledkem sníženého intelektu. S tímto typem výchovy se můžeme setkat i v rodině alkoholika.

Výchova rozmazlující:

Rodiče na dítěti nezdravě citově lpí, nedovolují dětem osamostatnit se, odstraňují jim všechny překážky, svůj život podřizují jeho přáním.

Výchova příliš úzkostná a protektivní:

Rodiče mají o dítě nepřiměřený strach, omezují jeho aktivity, je zde frustrována základní potřeba aktivity a stimulace.

Perfekcionistická výchova:

Rodiče nedokážou realisticky zhodnotit možnosti svého dítěte. Dítě přetěžují, přenáší na něj svou neuspokojenou touhu po určitých hodnotách, jichž se jim v životě nepodařilo dosáhnout.

Výchova v pojetí rodičů může vyvolat cokoli. Větší přisnost, důvěrnost a pracovitost, nebo naopak. Rodiče se ale mohou zcela nevědomky dostat do pasti, například snaha poskytnout dětem to, co jsme doma sami neměli. Jinou pastí je, vysní-li si rodič, čím by mělo jeho dítě být. Chtějí, aby děti dělaly to, co jim osobně nebylo umožněno. Plánují budoucnost svých dětí podle vlastních představ, které se nemusí shodovat s představami dětí. Účinná výchova se nemůže odehrávat v atmosféře nedůvěry, strachu, lhostejnosti nebo zastrasování.

2.2.5 Funkce ekonomická

Podle Charvátové (1990) rodinné hospodářství dostává vlivem změny způsobu života jiný charakter (vysoká zaměstnanost žen, menší byty městského typu, snížení významu společného rodinného hospodaření, více příjmů v rodině, příprava i spotřeba jídla částečně mimo domácnost). Dobrý chod domácnosti vyžaduje finanční prostředky, pracovní a organizační činnost a dosud ještě mnoho času všech členů rodiny, což vede ke změně tradiční dělby práce v rodině. Úroveň spotřeby rodiny je závislá především na příjmu zaměstnaných členů rodiny. Rodina je tedy prostředí, kde každý dostává podle svých potřeb a přispívá podle svých možností. Tento způsob rozdělování je umožněn její schopností odložit potřebu ve prospěch potřebnějšího člena rodiny, což je podmíněno citovými vazbami v rodině.

3 ÚLOHA RODINY V BOJI PROTI ŠIKANĚ

Náš stát zaručuje na základě Úmluvy o právech dítěte všem dětem ve školních zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života. Ne vždy se však šikana odehrává na půdě školy resp. v době, kdy je za ni odpovědný pedagogický pracovník. Zde nastupuje úloha rodiny, která by měla hrát základní roli v odhalení takového problému. Rodiče však stejně, jako většina naší společnosti, vědí o šikaně málo a podceňují ji. Jak už bylo řečeno v úvodu mé práce, rodiče, pokud je škola v rámci prevence neinformuje a ke spolupráci nevyzývá, si problém svého dítěte se šikanou nepřipouští, neboť se domnívají, že takový jev nemůže jejich dítě potkat.

K tomu, abychom mohli situaci řešit, musíme rozlišit, zda se jedná o rodinu agresora nebo rodinu oběti.

3.1 Rodina agresora

V případě agresora se často jedná o rodiče, kteří si neumí nebo nechtějí přiznat skutečnost, že právě jejich dítě by mohlo mít násilnické sklony, nebo že by mohlo týrat ostatní žáky. Existují i takové případy, kdy rodiče takové chování svých dětí schvalují, případně potomka v takovém jednání podporují. Většina prvních reakcí rodičů agresorů je taková, že to není možné, aby se jejich dítě něčeho takového dopouštělo, protože je dobře znají a ví, že by nikdy nic takového neudělalo. Snaží se své dítě chránit, a to i přesto, že důkazy jsou více než přesvědčivé. Rodiče, kteří se snaží sjednat nápravu, zaujímají k věci správný postoj a je zapotřebí je v takové činnosti podpořit.

Nutno podotknout, že v mnoha případech příčina chování aktérů šikany se nachází přímo v rodině. Tyto rodiny často selhávají při naplňování citových potřeb svých dětí, které následně projevují znaky citové deprivace. Rysem takových rodin je absence duchovních a mravních hodnot. Postupem doby je potlačován rodinný model, vytrácí se z rodin zdravý a pevný hodnotový žebříček, význam rodiny jako základní a nedotknutelné instituce, je posouvána hranice jednání, které je ještě možno považovat za společensky přijatelné. V rodinách dětí – agresorů se často také setkáváme s užíváním tělesného násilí, kdy fyzické tresty převyšují nad výchovnými metodami vedoucími k nápravě morální cestou.

V případech, kdy se v těchto rodinách o páchání šikany jejich potomkem dozví, často rodiče přistupují k tělesným trestům, aby dosáhli nápravy. Tím jen v takovém dítěti umocňují sklon k další agresivitě, kdy svou bolest „léčí“ ubližováním jinému.

3.1.1 Jakou úlohu by měla rodina agresora plnit?

V žádném případě by neměli zůstat ve své snaze záležitost vyřešit osamoceni. Je důležité se společně s pedagogy příp. dalšími odborníky (pracovníky pedagogicko - psychologických poraden, sociálně právní ochrany dětí, sociálním kurátorem pro mladistvé) shodnout na radikálním a důsledném řešení. Sám rodič by v celé kauze měl vystupovat tak, aby u svého potomka vzbudil důvěru, je důležité u dítěte navodit pocit, že mu rodič věří a snaží se mu pomoci. Takové situace lze dle Martina a Waltmanové-Greenwoodové (1997) docílit těmito způsoby:

- budeme se chovat pozitivně (např. dítě chválíme v případě, že dělá něco dobrého).
- sami bychom se měli zamyslet nad prostředky, jimiž zajišťujeme poslušnost dítěte (např. místo výprasku přidělení dodatečných povinností, zákaz počítače),
- cvičme s dítětem správné chování (např. otázkami typu Jak by ses zachoval, kdyby?),
- budme dítěti příkladem (děti intuitivně napodobují naše reakce),
- věnujme více času svému dítěti (pokud dítě nad sebou necítí kontrolu, lehce se vrátí do starých kolejí).

3.2 Rodina oběti

V případě rodičů oběti je situace jiná. O tom, že je jejich dítěti ubližováno se dozvídají častěji než rodiče agresorů, protože se doma o tom, že je jim ubližováno svěří, nebo jsou příznaky šikany tak zřejmé, že je nelze přehlédnout. Často se stává, že oběť šikany se se svým trápením nikomu nesvěří, buď ze strachu, aby se to agresor nedozvěděl, nebo proto, že hledají chybu samy v sobě. Snaží se maskovat svá zranění, vymlouvají se, že si je způ-

sobily samy. I takové chování by mělo být pro rodiče varující. Opět se dostáváme k funkci rodiny jako základní stavební jednotce celé společnosti. V případě, že rodina bude zdravě fungovat, bude i řešení tak zásadního problému, kterým šikana bezesporu je, probíhat v duchu důvěry dítěte ve své rodiče. Pokud k takové situaci dojde a dítě se se svým trápením rodičům svěří, měli by to, co jim říká, brát vážně a postupovat velmi šetrně.

Pavel Říčan (1995) doporučuje rodičům obětí následující:

- podpořte a ochraňte své dítě,
- snažte se získat co nejúplnější obraz, co se stalo,
- v případě, že se jedná o vážné ubližování, neposílejte dítě do školy, dokud si nejste jisti, že je věc adekvátně řešena,
- oznamte neprodleně šikanu třídnímu učiteli, pokud máte důvěru v jeho schopnosti záležitost řešit,
- žádejte ředitele školy, jak bude záležitost řešit,
- sejděte se s rodiči agresora,
- zajistěte dítěti ochranu při cestě do školy a ze školy,
- celou záležitost sledujte až do úplného vyřešení.

3.2.1 Jakých rad by se rodiče měli držet?

- buďte pozitivní (neprohlubujte v dítěti jeho špatné zkušenosti)
- veďte dítě k tomu, aby trávil co nejvíce času s těmi, s nimiž je mu dobře (samotné je více zranitelné)
- mluvejte s dítětem o tom, že je dobré zůstat klidný (výcvik asertivního chování)
- veďte dítě k tomu, aby nad mírnějšími posměšky jen mávlo rukou a začalo se smát (smysl pro humor je užitečnou vlastností)
- zamyslete se nad svým chováním a nad svými postoji (jděte dítěti příkladem), snažte se, aby bylo dítě co nejvíce pod ochranou dospělých (Martin, Waltmanová- Greenwoodová, 1997).

V Metodickém pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. 24 246/2008-6 jsou uvedeny následující znaky, kterým by rodiče měli v případě, že s jejich dítětem není všechno v pořádku, věnovat pozornost:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi,
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávalo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.,
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem,
- nechut' jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo), odkládá odchod z domova, případně je na něm možno i pozorovat strach,
- ztráta chuti k jídlu,
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí dovoz či odvoz autem,
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu),
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!",
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně,
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálady,
- zmínky o možné sebevraždě,
- odmítá svěřit se s tím, co je trápí,
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze,
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí,
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům,
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma,
- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.),
- dítě se vyhýbá docházce do školy,
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

Jak již bylo opakovaně uvedeno a vyplývá rovněž z uvedených funkcí rodiny a následně z rodičovské zodpovědnosti, rodič musí mnohdy v takovém případě překonat předsudky a uvědomit si, že je v pozici zákonem stanoveného zástupce svého dítěte, jehož zájmem je jeho bezpečí a ochrana. Je důležité si uvědomit, že v dnešní hektické době, kdy jsou na rodiče kladeny povinnosti vyplývající zejména z ekonomické funkce rodiny, jak důležitou roli hraje vzájemná komunikace v rodině. Nejde jen o to, jakým způsobem jsou rodiči schopni komunikovat se svými dětmi, ale také mezi sebou. Obzvláště z psychologického

hlediska je velmi zásadním vývojovým obdobím, kdy se šikana nejčastěji vyskytuje, adolescence. Komunikace v tomto období přináší mnohá úskalí a je jen na rodičích, jakým způsobem si k dítěti najdou cestu a zda naleznou společnou řeč. Rodič by si měl uvědomit, že toto období hraje ve vývoji dítěte významnou roli a měl by vzít v úvahu možnost emocionální lability, vyhýbat se soudům založených výhradně na normách dospělých, v případě správnosti respektovat názor svého dítěte.

Pravidla pro správnou komunikaci s dítětem

- Jednotnost komunikace mezi otcem a matkou dítěte. Pokud mají rodiče rozdílný přístup k dané věci, měli by nejprve o tomto promluvit mezi sebou a společně nalézt jednotné stanovisko.
- Komunikace má být jasná. Slovní sdělení je proto otevřené, stručné, jasné.
- Důležité je mluvit a ne si myslet nebo domýšlet.
- Mluvit o zážitcích a prožitcích. Pokud dá rodič nahlédnout dítěti do svých prožitků, lze jej takovým způsobem přivést k tomu, že i ono se svěří se svými zážitky.
- Dítěti se nevnucovat, ale nabízet vzájemný kontakt v komunikaci. Pokud bude dítě do komunikace nuceno, může se stát, že nic neřekne. Dítě by však mělo vědět, že pokud by si o svém problému s rodičem chtělo promluvit, tak je připraven jej vyslechnout.
- Důležitý je vzájemný čas. Dát přednost komunikaci s dítětem před televizí, svými potřebami.
- Otevřenost pro kritiku. Pokud rodič s něčím nesouhlasí, má to dítěti říct. Má mluvit sám za sebe, ne dítě obviňovat. Kritiky by se neměl bát ani rodič ze strany dítěte. Pokud mu chce dítě říct, že byl někdy nespravedlivý, křičel na něj neprávem, je to informace, kterou se nemá rodič bát přijmout. Rodič je ten, který dítě učí, naviguje, ukazuje mu správný směr v životě.
- Rodič má být v některých chvílích v komunikaci kategorický, a to v případě, když mu dítě lže, nesplní to, co na 100% slíbilo, že to tak bude. Lež se toleruje ze strany dítěte do věku 5 let. Po tomto věku se lež objevuje jako projev dítěte, který znamená, že se dítě chce něčemu vyhnout nebo naopak získat nějakou výhodu, ze které bude těžit.

Z uvedených pravidel je zřejmé, že i v rámci správné komunikace s dítětem má rodič možnost odhalit znaky šikany, a to nejenom u svého dítěte ale i v rámci kolektivu spolužá-

ků resp. kamarádů. Opět je nutné připomenout, že dítě by mělo cítit, že má v rodiči oporu a bezpečí a v této chvíli není důležité, zda se jedná o dítě šikanující či šikanované.

Vzhledem k závažnosti problému, kterým šikana bezesporu je, by rodiče v případě nejistoty neměli v řešení zůstat osamoceni. Je nutné konstatovat, že mnoho rodičů neví, kam by se s problémem řešení šikany mělo obrátit a odbornou pomoc nevyhledají.

Organizace, na které se lze s problémem šikany obrátit:

Linka bezpečí, telefon: 116 111 nebo 800 155 555, pomoc@linkabezpeci.cz

Občanské sdružení Společenství proti šikaně, www.sikana.org

Pedagogicko-psychologické poradny

Speciálně-pedagogická centra

Střediska výchovné péče

Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Psychologové a psychiatři ve zdravotnických a soukromých zařízeních.

Jak již bylo uvedeno v úvodu práce, jedním z důvodů výběru tohoto tématu je i moje osobní zkušenost s tímto patologickým jevem. Obětí se stal spolužák mého syna, v té době žák 7. třídy. K šikaně nedocházelo na půdě školy, ale šikanován byl při odchodech z kroužku na domě dětí a mládeže, který končil ve večerních hodinách. Přestože se jednalo o fyzickou šikanu, kdy byl bit 2 - 3 staršími chlapci, rodiče si při jeho příchodech domů ničeho nevšimli a syn se jim nesvěřil. Rodiče se o celé záležitosti dozvěděli od pedagogů základní školy, kteří svojí všímavostí (šikana jejich syna byla probírána na sociální síti facebook), pomohli k dopadení agresorů. Při vyšetřování se rodiče aktivně zapojili a šli na zapřenou syna čekat. Při sledování syna na cestě domů se dostali do přímé konfrontace s pachatelé, kteří neváhali a zaútočili i na otce oběti. Svou roli v tomto případě sehrál také fakt, že pachatelé byli pod vlivem drog, což závažnost celého případu prohlubuje. Celý tento případ měl dohru před Policií ČR, neboť dva z pachatelů již byli trestně odpovědní. Co mne osobně však na této události nejvíce překvapilo byl fakt, že jsme jako rodiče spolužáků nebyli s tímto případem seznámeni. I když se jednalo o šikanu, která se odehrávala ve škole, obětí byl jeden z žáků a škola samotná se do vyšetřování rovněž zapojila. Mám proto za to, že vedení školy mělo rodiče obecně informovat buď na rodičovských schůzkách, dopisem nebo na internetových stránkách školy. Jeví se mi jako po-

třebné, aby se široká veřejnost o takových případech dozvíдалa a uměla se zachovat tak, aby docházelo k co největšímu potírání tohoto jednání. Nevšímavost a lhostejnost v konkrétních případech nesmí existovat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 REALIZACE VÝZKUMU

Dnešní společnost je nakloněna tomu, že se odpovědnost rodičů přenáší na instituce (škola, volnočasové aktivity, zdravotnická zařízení), ale ne vždy je to možné a řešení by prvotně mělo vycházet právě z rodiny. Je důležité apelovat na rozvoj preventivních programů zaměřených na rodinu, posilování vazeb v rodině a obnovu tradičních hodnot.

4.1 Cíle práce

Cílem předložené bakalářské práce je na podkladě dotazníkového šetření objasnit úlohu rodiny v problematice šikany, tedy zejména informovanost rodičů dětí o významu slova šikana, o tom co zahrnuje a jak ji rozpoznat, ale rovněž i to, jak samotní rodiče k problematice šikany přistupují, jestli její existenci připouštějí nebo zajímají-li se rodiče o možnosti prevence šikany.

Pro účely splnění cílů předložené práce byly stanoveny následující hypotézy:

H1: Předpokládám, že více než 50 % rodičů se ve skutečnosti o problematiku šikany nezajímá.

H2: Předpokládám, že většina dotazovaných rodičů věří, že by se jim jejich dítě svěřilo, kdyby bylo šikanováno.

H3: Předpokládám, že většina respondentů není ze strany školy o problematice šikany vůbec informována.

H4: Předpokládám, že by více než polovina rodičů dětí uvítala nějaké preventivní programy proti šikaně.

4.2 Druh výzkumu

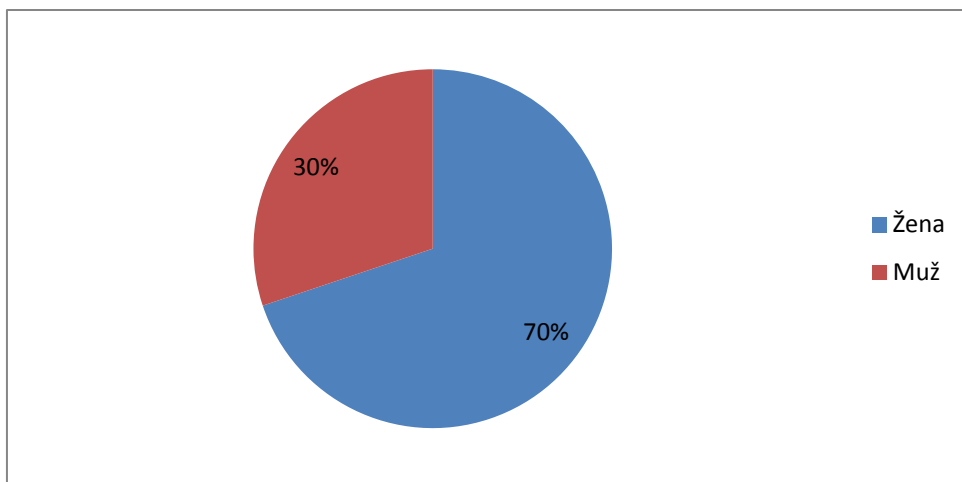
Pro naplnění cílů práce bylo zvoleno kvantitativní výzkumné metody – dotazníkového šetření. Dotazník byl zvolen kvůli svým četným přednostem, kterými jsou zejména postihu co největšího možného počtu respondentů, anonymita, která zpravidla zabezpečuje větší validitu výsledků, ale i proto, že je jistě komfortnější pro respondenty, kteří se mohou více a déle soustředit na otázky, nic je ve vyplňování neomezuje. Dotazníky jsou u pedagogů, ale i např. sociologů nejoblíbenější výzkumnou metodou.

4.3 Výzkumný vzorek

Výzkumné šetření bylo realizováno v průběhu měsíce března roku 2012 u rodičů žáků 6. a 7. tříd ze tří základních škol v Uherském Brodě. K tomuto výběru bylo přistoupeno na základě získání vzorku ze všech městských lokalit. Základní školu Mariánské náměstí spádově navštěvují žáci z okrajového sídliště. Na Základní školu Pod Vinohrady dojíždí žáci z okolních obcí a Základní školu Na Výsluní pak navštěvují žáci z bytového domu pro sociálně slabé rodiny. Celkem bylo rozdáno na 164 dotazníků, z čehož se mi jich vyplněných vrátilo 140. Korektně vyhodnotit nakonec bylo možné pouze 136 dotazníků, tedy 83 %.

4.4 Statistické zpracování dat

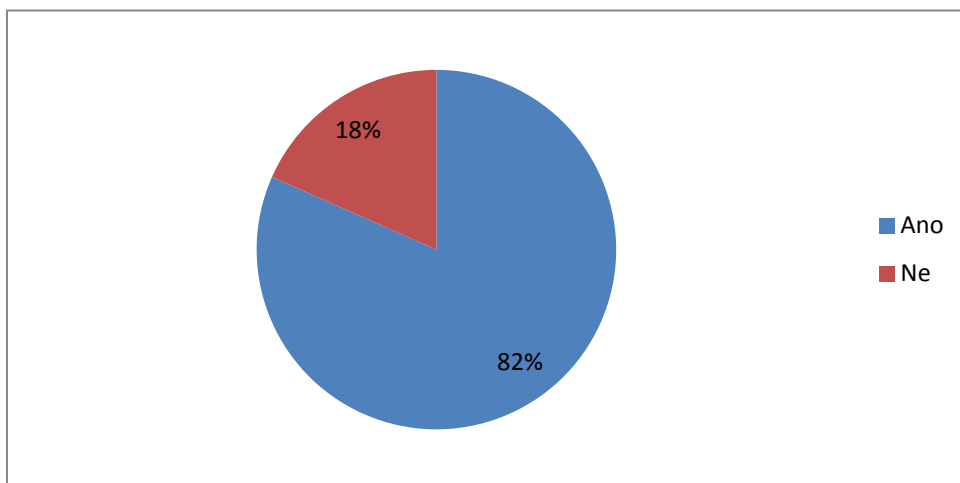
Otázka č. 1: **Jakého jste pohlaví?**

Graf 1 **Jakého jste pohlaví?**

Z dotazového počtu respondentů bylo 70 % žen (95 respondentů) a 30 % mužů (41 respondentů). Na poměr pohlaví nebyl v tomto výzkumu kladen žádný zvláštní zřetel, ale i tak se k vyplňování dotazníků měly spíše ženy – matky. Lze předpokládat, že co se školního prospěchu a vztahů dítěte týče, budou mít ženy zpravidla lepší přehled.

Otázka č. 2: Souhlasíte s výrokem, že šikanou se rozumí „*jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků.*“?

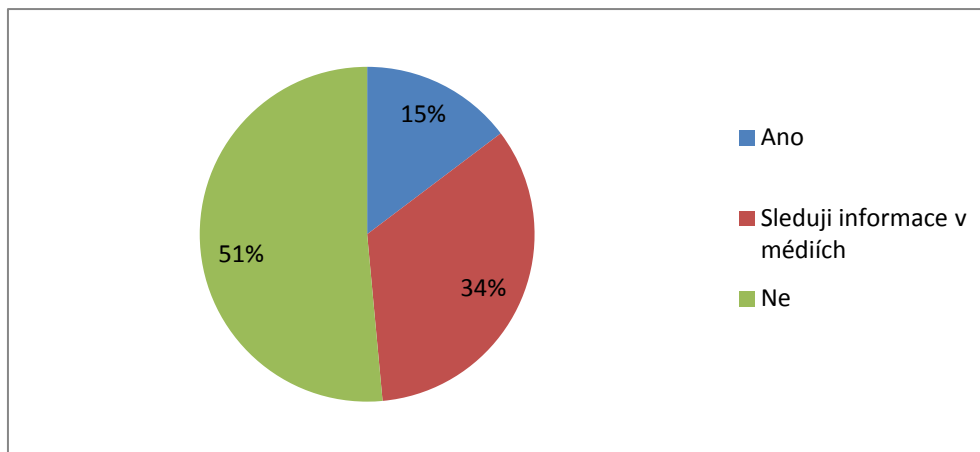
Graf 2 Souhlasíte s výrokem, že šikanou se rozumí „*jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků*“?

Na druhou otázku odpovědělo 82 % respondentů kladně (111 dotazovaných) a 18 % se s daným výrokem neztotožnilo (26 dotazovaných). Je možné, že si tito respondenti si za termínem šikana představují něco jiného, nebo vůbec netuší, co šikana je, což by bylo závažnější, neboť neznají-li rodiče pojem šikana a jeho obsah, těžko budou u svých dětí moci rozpoznat, bude-li šikanováno, nebo bude-li samo agresorem.

Otázka č. 3: **Zajímáte se o problematiku šikany?**

Tab. 1 **Zajímáte se o problematiku šikany?**

	Absol. č.	Relativ č. (%)
Ano	25	18
Sleduji informace v médiích	52	38
Ne	59	43
Celkem	136	100

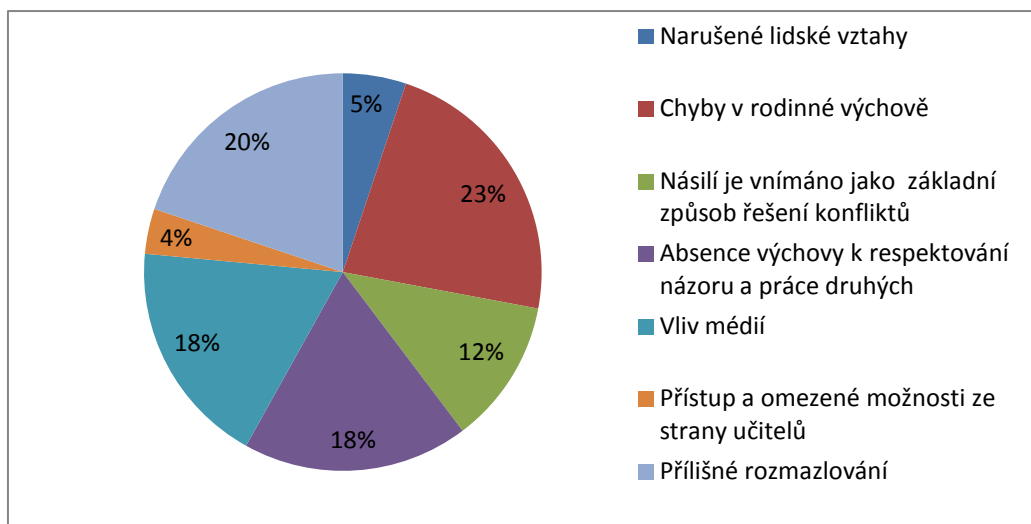
Graf 3 Zajímáte se o problematiku šikany?

Z grafu je možné vyčíst, že více než polovina rodičů (51 %) se vůbec nezajímá o problematiku šikany. Dalších 34 % se zajímá ve formě sledování informací týkajících se šikany v médiích a pouhých 15 % potvrdilo, že se o problematiku šikany aktivně zajímají z vlastní iniciativy. Tyto odpovědi jsou skutečně zarážející a měly by evokovat vznik četných informačních kampaní jak na školách, tak v rámci různých pedagogicko-psychologických poraden apod. Informovanost je základním stavebním kamenem při boji se šikanou a její prevenci. Rodiče by se rozhodně měli zamyslet nad tím, co to šikana je, a že nikde není psáno, že se s ní jejich dítě neseťká.

Otázka č. 4: Co si myslíte, že je příčinou šikany?

Tab. 2 Co si myslíte, že je příčinou šikany?

	Absol. č.	Relativ. č. (%)
Narušené lidské vztahy	7	5
Chyby v rodinné výchově	31	23
Násilí je vnímáno jako základní způsob řešení konfliktů	16	12
Absence výchovy k respektování názoru a práce druhých	25	18
Vliv médií	25	18
Přístup a omezené možnosti ze strany učitelů	5	4
Přílišné rozmazlování	27	20
Celkem	136	100

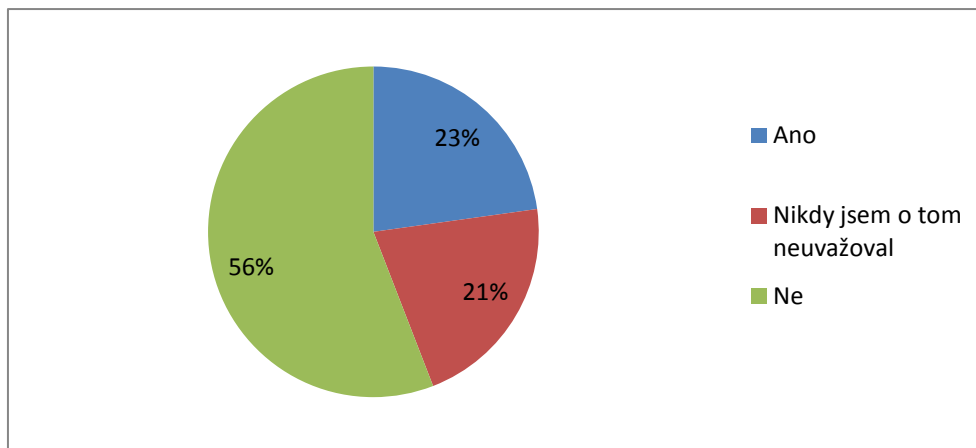
Graf 4 Co si myslíte, že je příčinou šikany?

Na otázku příčin šikany se respondenti ve 23 % shodli na tom, že největší vinu lze připisovat chybám ve výchově, dalších 20 % se přiklonilo k problémům s přílišným rozmazlováním dětí, shodně po 18 % si „získaly“ příčiny jako absence výchovy k respektování názoru a práce druhých a vliv médií. Dalších 12 % respondentů vidí problém v tom, že násilí je mnohdy vnímáno jako základní způsob řešení problémů. Pouze 5 % respondentů si myslí, že příčina tkví v narušených lidských vztazích a poslední 4 % se přiklonily s přístupem a omezeným možností ze strany učitelů. Je příhodné, že rodiče z šikany neobviňují pedagogy, ale jsou si v tomto ohledu vědomi svých chyb, což by mělo sehrát pozitivní roli při jejich nápravě. Ovšem nakolik je tato možnost reálná, těžko soudit.

Otázka č. 5: Myslíte si, že by se Vaše dítě mohlo stát obětí šikany?

Tab. 3 Myslíte si, že by se Vaše dítě mohlo stát obětí šikany?

	Absol. č.	Relativ. č. (%)
Ano	31	23
Nikdy jsem o tom neuvažoval	29	21
Ne	76	56
Celkem	136	100

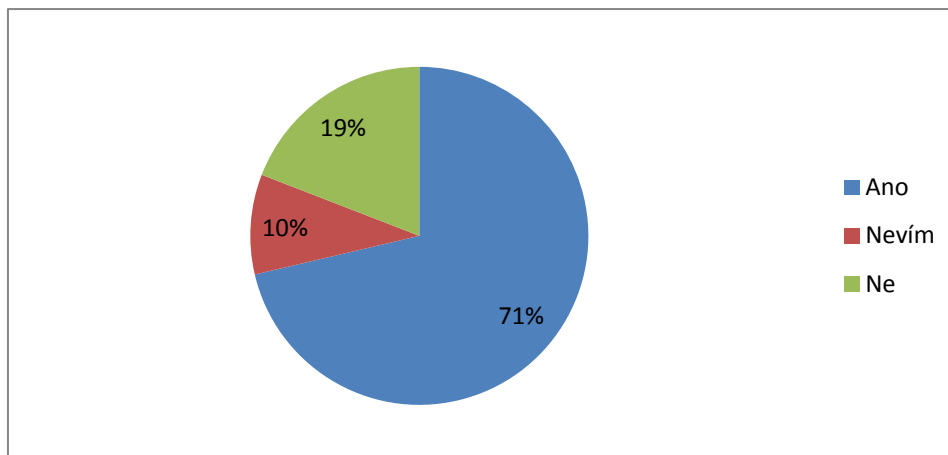
Graf 5 Myslíte si, že by se Vaše dítě mohlo stát obětí šikany?

V této otázce byli rodiče poměrně naivní, jelikož si větší polovina z nich (56 %) nemyslí, že by se zrovna jejich dítě mohlo kdy stát obětí šikany. Dokonce celých 21 % o takové možnosti ani dosud vůbec neuvažovalo. A zbylých 23 % se připouští, že by šikana mohla potkat i jejich dítě. Jak bylo uvedeno v teoretické části práce (viz. kap. 1. 1. 3) obětí šikany se může stát prakticky kterékoli dítě. Přestože se mezi oběťmi ve většině případů objevují jedinci nějak odlišní od ostatních (tělesná slabost, vzhledová vada, původ ze sociálně slabé rodiny, určitá přednost), rodiče takové faktory u svých dětí rozeznat nemusejí. Je zřejmé, že každý rodič své dítě vnímá jako výjimečné a dokonalé, tedy si zřejmě ani nepřipouští to, že by se kvůli nějaké své „slabosti“ nebo odlišnosti, stali obětí šikany. Je však třeba, aby rodiče byli v tomto ohledu více realističtí, neboť šikana dnes rozhodně nepatří k jevům ojedinělým.

Otázka č. 6: Myslíte si, že by se Vám dítě svěřilo v případě, že by mu někdo ubližoval?

Tab. 4 Myslíte si, že by se Vám dítě svěřilo v případě, že by mu někdo ubližoval?

	Absol. č.	Relativ. č. (%)
Ano	97	71
Nevím	13	10
Ne	26	19
Celkem	136	100

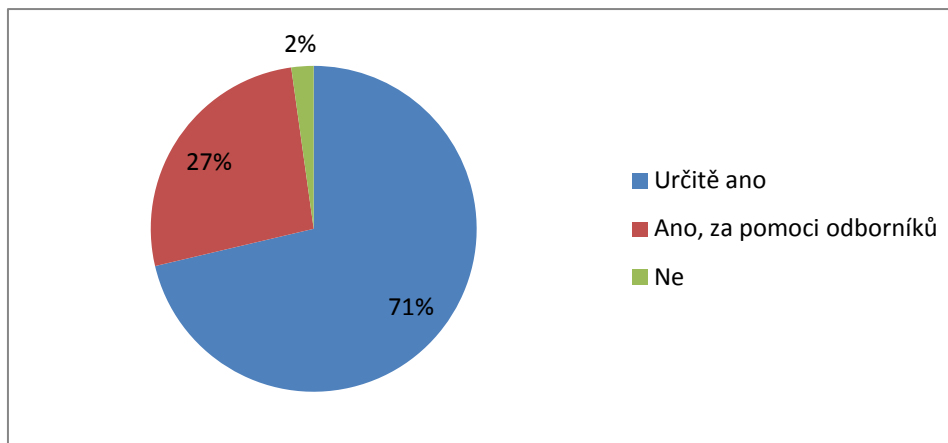
Graf 6 Myslíte si, že by se Vám dítě svěřilo v případě, že by mu někdo ubližoval?

V této otázce si rodiče poměrně dost věřili, jelikož 71 % z nich je přesvědčených o tom, že by se jim jejich dítě svěřilo s tím, že mu někdo ubližuje nebo ho rovnou šikanuje. Bohužel 19 % z nich se taky přiznalo, že by se jim jejich dítě zřejmě s tímto problémem nesvěřilo. Zbývajících 10 % respondentů si v této otázce nebylo jisto svou odpovědí a volilo možnost „nevím“. Jedna ze základních funkcí rodiny (viz kap. 2. 2. 2) deklaruje, že rodina je prostředím, ve kterém dítě poznává, na koho se může spolehnout a s kým je mu dobře. Podle úrovně jistoty, kterou zažívá v celém svém rodinném společenství, si formuje sebejistotu, sebevědomí. Z tohoto pohledu je možno zhodnotit, že většinu dotazovaných rodin je možno považovat za naplněnou z hlediska emocionální funkce. Na druhou stranu i 19 % rodičů, kteří uvedli, že by se jim dítě nesvěřilo, představuje poměrně značné procento a tyto rodiče by se měli zamyslet nad tím, kde dělají chybu, a co nejdříve se jí snažit napravit. Důvěra by, kde jinde, než v rodině, měla být zásadní.

Otázka č. 7: Dokázali byste svému dítěti nabídnout pomoc?

Tab. 5 Dokázali byste svému dítěti nabídnout pomoc?

	Absol. č.	Relativ. č. (%)
Určitě ano	97	71
Ano, za pomoci odborníků	36	26
Ne	3	2
Celkem	136	100

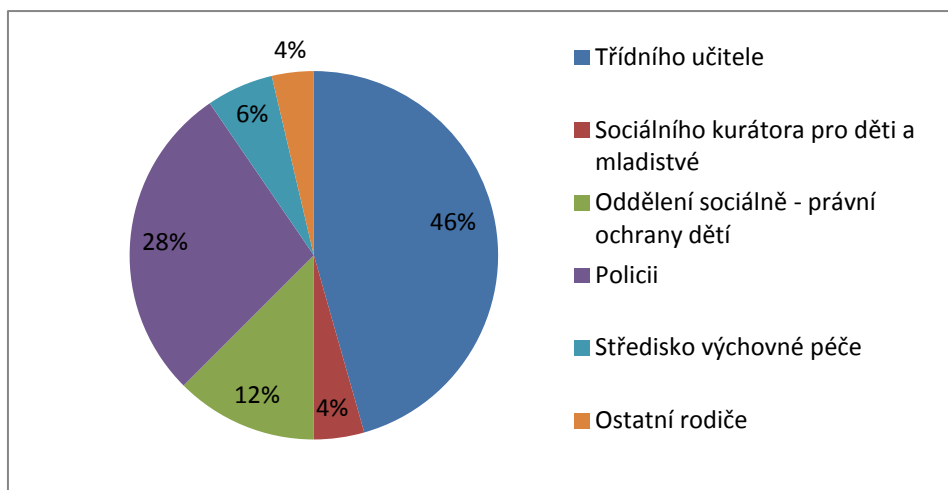
Graf 7 Dokázali byste svému dítěti nabídnout pomoc?

I v otázce pomoci vlastními dítěti v případě šikany si rodiče věří, neboť větší polovina (71 %) respondentů volila jednoznačnou odpověď „určitě ano“. Na 27 % respondentů si tuto pomoc dokáže představit pouze za pomoci odborníků na tuto problematiku a pouhé 2 % respondentů se nedomnívá, že by svému potomkovi byli schopni nějakým způsobem pomoci. V rámci této otázky je zase možné identifikovat v rámci funkcí rodiny, funkci ochrannou, kterou svým dětem prostřednictvím této otázky poskytuje 71 % respondentů. Negativně nepůsobí ani odpověď, kdy si rodiče dokážou pomoc představit pouze za pomoci odborníků, tedy hlavně tedy, pokud by při nastalé situaci skutečně tuto pomoc vyhledali. Není nic špatného na to, že si na takový problém rodiče netroufají sami. Jistě jde o problém náročný, který nemusí mít jednoznačné a rychle řešení a obrátit se na pomoc odborníka nikdy není na škodu.

Otázka č. 8: Na koho byste se v případě potřeby obrátili s žádostí o pomoc?

Tab. 6 Na koho byste se v případě potřeby obrátili s žádostí o pomoc?

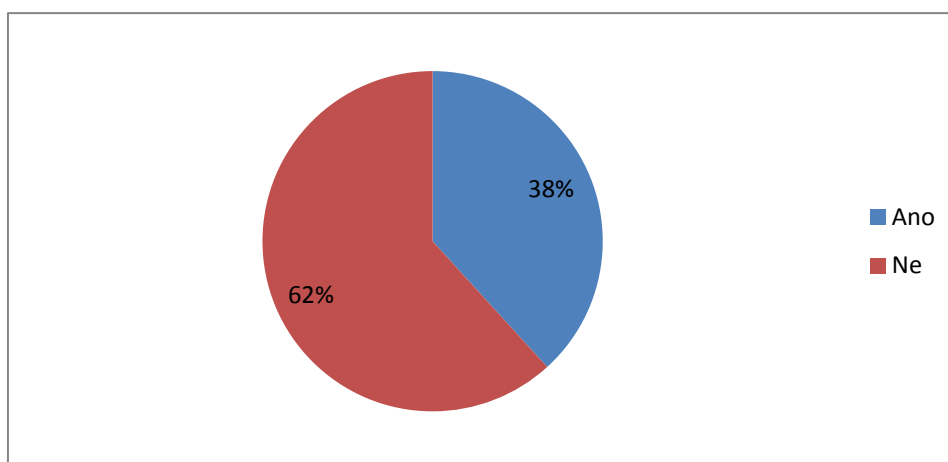
	Absol. č.	Relativ. č (%)
Třídního učitele	62	46
Sociálního kurátora pro děti a mladistvé	6	4
Oddělení sociálně - právní ochrany dětí	17	13
Policii	38	28
Středisko výchovné péče	8	6
Ostatní rodiče	5	4
Celkem	136	100

Graf 8 Na koho byste se v případě potřeby obrátili s žádostí o pomoc?

Na tuto otázku respondenti v největší míře (46 %) volili možnost třídního učitele, kterému zřejmě v této problematice důvěřují nejvíce, nebo jej shledávají jako nejvíce kompetentní osobu takové případy řešit. Na druhém místě by nejvíce respondentů (28 %) rovnou volili pomoc policie. Další možnosti již byly poměrně vyrovnané, kdy by 12 % respondentů volilo pomoc oddělení sociálně – právní ochrany dětí, 6 % středisko výchovné péče a shodně po 4 % by se obraceli na ostatní rodiče a sociálního kurátora pro děti a mladistvé. Třídní učitel by měl být zřejmě tím prvním, kdo se o dané situaci dozví, pokud si již daného jevu sám nevšimnul. Jistě ani volba policie není špatná, neboť autorita veřejného činitele může na případného agresora a jeho rodinu zapůsobit mnohem lépe, než „slovo“ pedagoga.

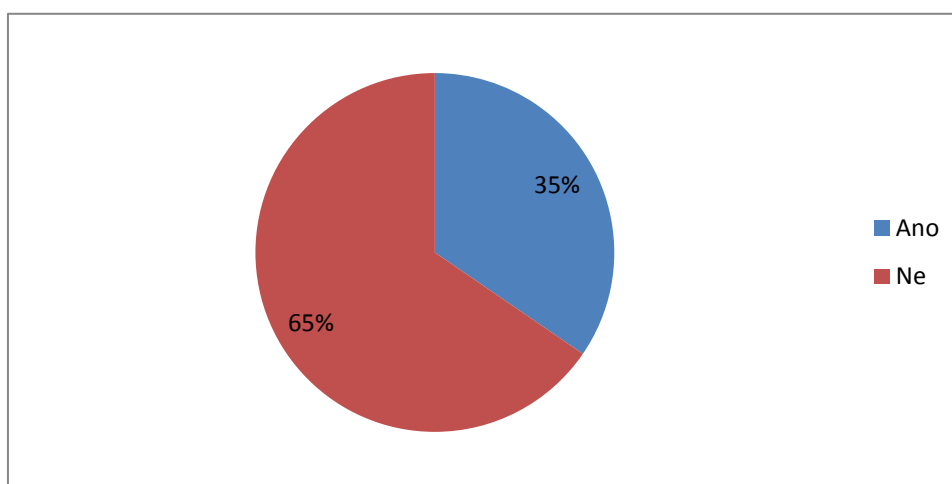
Otázka č. 9: Setkali jste se se šikanou (event. podezřením) v době školní docházky dítěte?

Graf 9 Setkali jste se se šikanou (event. podezřením) v době školní docházky dítěte?

Na tuto otázku odpovědělo 62 % respondentů negativně, tedy že se za dobu školní docházky jejich dítěte s případem šikany nikdy nesečkali. Bohužel poměrně značná část (38 %) respondentů má s šikanou (event. podezřením na šikanu) vlastní zkušenost. Zde je třeba uvést, že setkání s šikanou může proběhnout jak ve formě setkání se s obětí, tak i setkání se s agresorem. Převaha záporných odpovědí může mít totiž co dočinění s faktem, že existují i takové případy, kdy rodiče takové chování svých dětí schvalují, případně potomka v takovém jednání podporují. Jak bylo řečeno, většina prvních reakcí rodičů agresorů je taková, že to není možné, aby se jejich dítě něčeho takového dopouštělo, jelikož ho znají a vědí, že by nikdy nic takového neudělalo. Snaží se své dítě chránit, a to i přesto, že důkazy jsou více než přesvědčivé. A tak se dost dobře může stát, že rodiče si šikanu nepřipouští.

Otázka č. 10: Byly Vám ze strany školy, kterou Vaše dítě navštěvuje poskytnuty jakékoliv informace týkající se problematiky šikany?

Graf 10 Byly Vám ze strany školy, kterou Vaše dítě navštěvuje poskytnuty jakékoliv informace týkající se problematiky šikany?

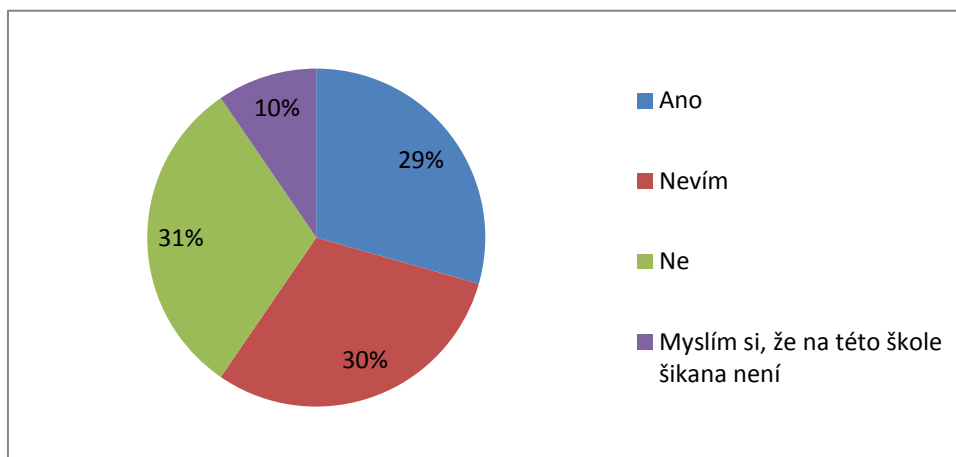
Respondenti se ve velké míře (65 %) shodli na tom, že ze strany školy, kterou jejich dítě navštěvuje, jim nebyly poskytnuty žádné informace týkající se problematiky šikany. Zbylých 35 % rodičů dostalo alespoň nějaké informace týkající se zmiňované problematiky. Tato otázka představuje výrazný problém. Vzhledem k tomu, že se často apeluje na spolupráci rodičů s institucí školy, měla by to být právě škola, která o tomto problému rodiče informuje. Školy se ale zřejmě obávají a nechtějí si nastalou situaci přiznat, je evidentní, že s šikanou se nikdo „chlubit“ nechce. Takový argument však nelze považovat za řádný,

neboť jde o problém závažný, dítě může šikana poznamenat na celý život, ovlivnit jeho psychiku, budoucí zařazení do společností aj.

Otázka č. 11: Myslíte si, že škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, je kompetentní šikanu řešit?

Tab. 9 Myslíte si, že škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, je kompetentní šikanu řešit?

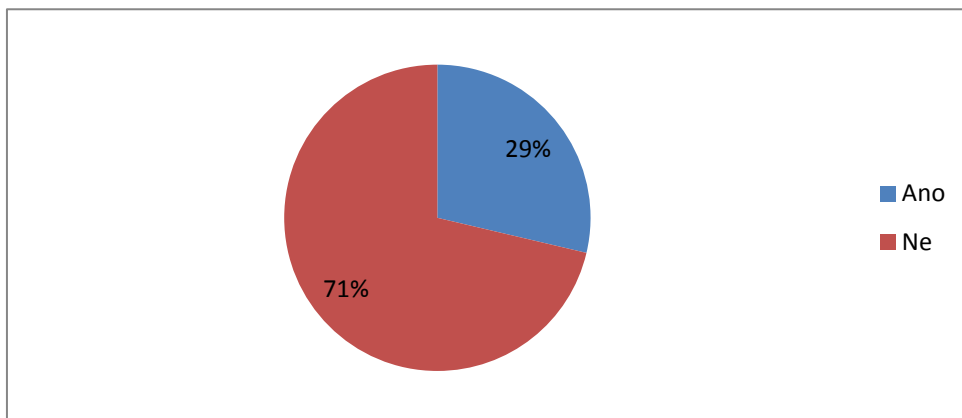
	Absol. č.	Relativ. č. (%)
Ano	40	29
Nevím	41	30
Ne	42	31
Myslím si, že na této škole šikana není	13	10
Celkem	136	100

Graf 11 Myslíte si, že škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, je kompetentní šikanu řešit?

Otázka důvěry rodičů v kompetenci školy řešit problematiku šikany dopadla následovně: 31 % respondentů si myslí, že ne, tedy škole, kterou jejich dítě navštěvuje, v tomto nevěří. Jen o něco málo z nich (30 %) v tomto nemá jasno a neví, a o pouhé jedno procento méně (29 %) si zase myslí, že jejich škola je v tomto ohledu kompetentní a vložili do ní důvěru. Zbýlých 10% je dokonce přesvědčeno o tom, že na škole, které jejich dítě navštěvuje, vůbec šikana neexistuje. V tomto ohledu si troufám říci, že situace by jistě mohla být mnohem pozitivnější, kdyby školy nabídly rodičům více informací o problému jménem šikana. Neinformují-li rodiče o šikaně, jak vyvstalo z předchozí otázky, nemohou očekávat, že jim v této otázce rodiče budou důvěřovat.

Otázka č. 12: Víte o nějakém preventivním programu školy potírající šikanu?

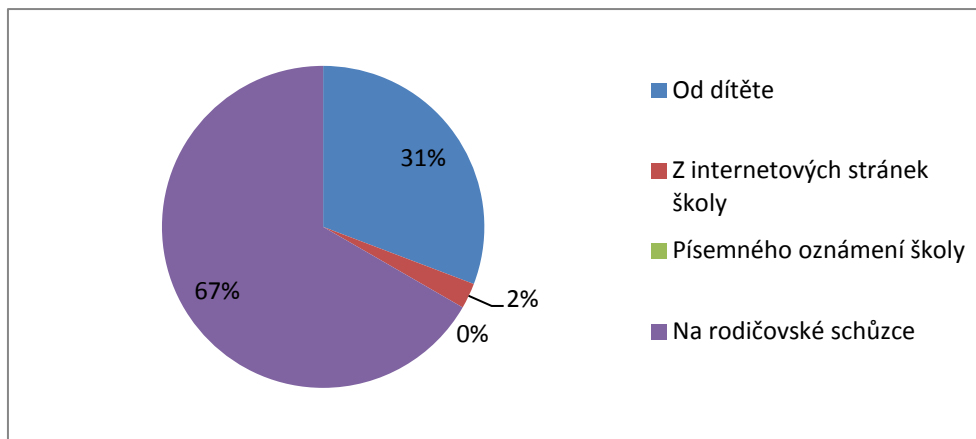
Graf 12 Víte o nějakém preventivním programu školy potírající šikanu?

Velká část (71 %) dotazovaných respondentů nemá ani tušení o tom, že by škola jejich dítěte uplatňovala v problematice šikany nějaký preventivní program. Pouhých 29 % dotazovaných respondentů mají informace o probíhajících preventivních programech proti šikaně na školách jejich dětí. Tyto odpovědi šlo vzhledem k chabé informovanosti rodičů, očekávat. Rovněž nelze než zkritizovat postavení škol k tomuto problému a apelovat na jejich motivaci se o danou problematiku více zajímat.

Otázka č. 13: Z jakých zdrojů jste se o takovém programu dozvěděl?

Tab. 10 Z jakých zdrojů jste se o takovém programu dozvěděl?

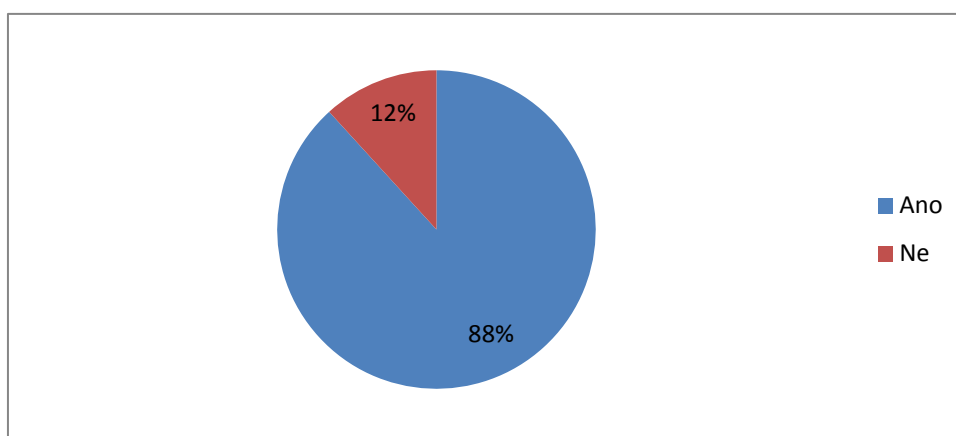
	Absol. č.	Relativ. č. (%)
Od dítěte	12	31
Z internetových stránek školy	1	3
Písemného oznámení školy	0	0
Na rodičovské schůzce	26	67
Celkem	39	100

Graf 13 Z jakých zdrojů jste se o takovém programu dozvěděl?

Na tuto otázku odpovídali respondenti, kteří v předchozí otázce odpověděli kladně, tedy 29 % (39 respondentů). Ti zde tvořili 100% vzorek. Z tohoto vzorku respondentů se celých 67 % respondentů o probíhajícím preventivním programu dozvědělo na rodičovské schůzce. Dalším 31 % rodičů tyto informace poskytly samy jejich děti. Z internetových stránek školy tyto informace nabyly 2 % rodičů, písemným oznámením školy k tomu nedošlo v žádném případě. Rodičovské schůzky jsou ideálním místem, kde pedagog může na rodiče působit přímo a předávat jim tak užitečné informace, rodiče by je proto neměli zanedbávat a pravidelně se jich účastnit.

Otázka č. 14: **Přivítali byste, kdyby škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, využívala různé preventivní programy proti šikaně?**

Graf 14 Přivítali byste, kdyby škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, využívala různé preventivní programy proti šikaně?

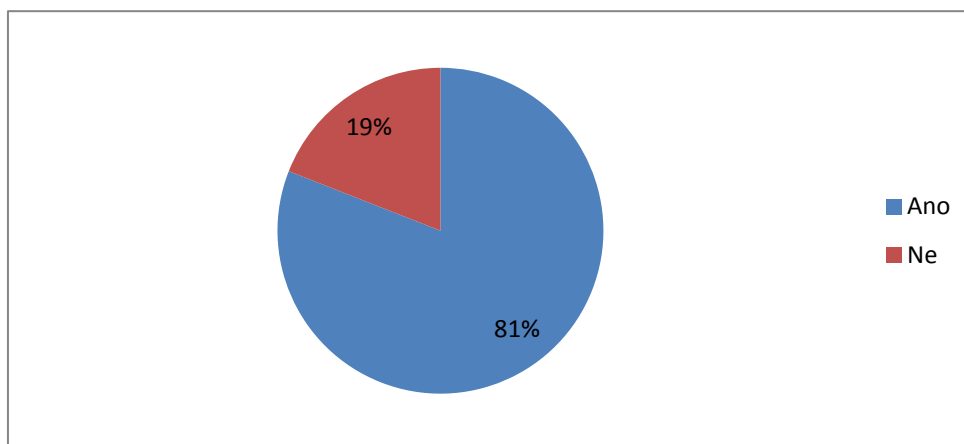
Valná většina rodičů (88 %) by rozhodně uvítala nějaké formy preventivních programů potírajících šikanu ze strany školy. Tedy, ačkoliv se mnohdy rodiče sami nezajímají o tuto

problematiku, pomoc školy alespoň ve formě preventivního programu, by uvítal skoro každý.

Otázka č. 15: Přivítali byste více informací týkající se šikany ze strany školy?

Tab. 11 Přivítali byste více informací týkající se šikany ze strany školy?

	Absol. č.	Relativ. č. (%)
V případě jejího výskytu určitě	73	54
Ano	51	38
Ne	12	9
Celkem	136	100

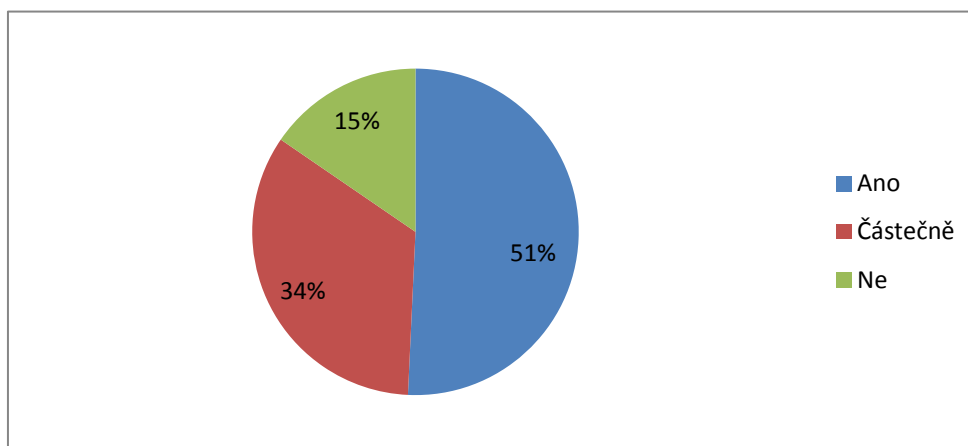
Graf 15 Přivítali byste více informací týkající se šikany ze strany školy?

Zde byly odpovědi poměrně jednoznačné. Rodiče by ve větší míře (81 %) uvítali více informací týkajících se šikany ze strany školy. Pouhým 19 % je to evidentně jedno a tyto informace je nezajímají. Tyto odpovědi jsou poměrně zvláštní, jelikož více než polovina respondentů se přiznala, že se o problematiku šikany nezajímá, ale na druhou stranu by více informací přivítali. Zřejmě v tomto ohledu přikládají největší úlohu institutu školy a očekávají tak informace i pomoc z její strany. Nelze však klást veškerou odpovědnost na školu, rodič má k dítěti mnohem blíže, dítě by zase mělo mít větší důvěru právě v rodiče.

Otázka č. 16: Máte přehled o trávení volného času Vašeho dítěte?

Tab. 72 Máte přehled o trávení volného času Vašeho dítěte?

	Absol. č.	Relativ. č. (%)
Ano	69	51
Částečně	46	34
Ne	21	15
Celkem	136	100

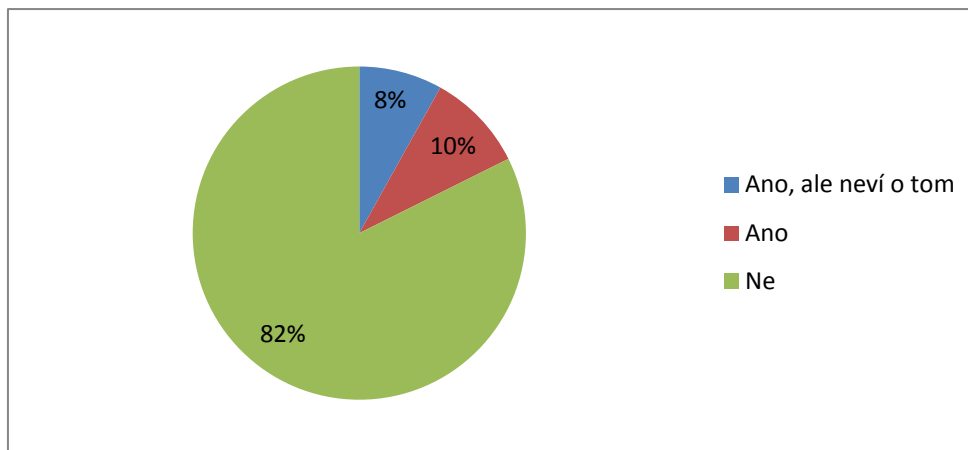
Graf 16 Máte přehled o trávení volného času Vašeho dítěte?

Ohledně trávení volného času svých dětí mají rodiče celkem dobrý přehled. Více než polovina (51 %) se přiklonilo k odpovědi „ano“, dalších 34 % se přiznalo, že mají přehled pouze částečně a zbylých 15 % nemá o trávení volného času svými dětmi přehled vůbec. Přehled o volném čase svých dětí by měli mít všichni rodiče, neboť to, jak dítě tráví volný čas, může předurčovat, jestli se dítěti děje něco špatného, jestli se stýká s kamarády, jak se mezi nimi projevuje apod. (viz. Metodický pokyn ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. 24 246/2008-6).

Otázka č. 17: Máte přístup na facebook svého dítěte?

Tab. 13 Máte přístup na facebook svého dítěte?

	Absol. č.	Relativ. č. (%)
Ano, ale neví o tom	11	8
Ano	13	10
Ne	112	82
Celkem	136	100

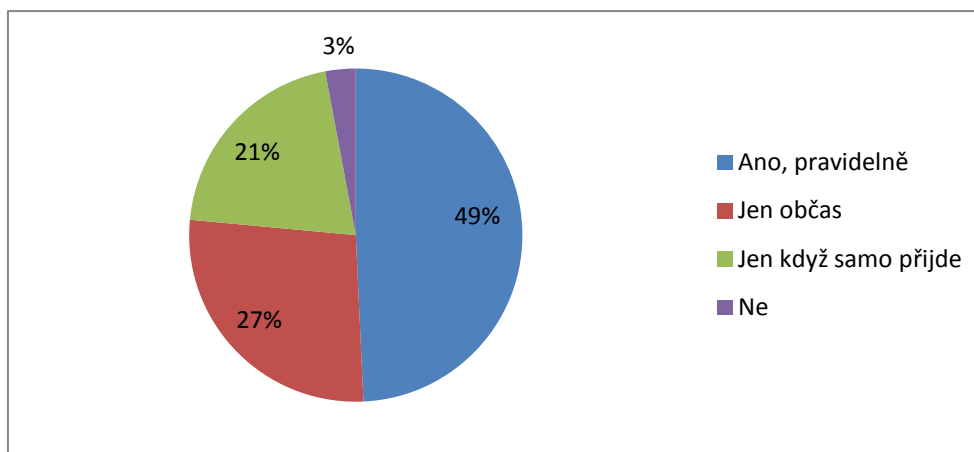
Graf 17 Máte přístup na facebook svého dítěte?

Co se přístupu na facebook svého dítěte týče, zde se rodiče tolik neangažují, neboť 82 % z nich zmínilo, že k němu přístup nemají. Na 10 % respondentů uvedlo, že přístup na facebook svého dítěte mají a 8 % přístup má, ale tajně tak, že o tom jejich dítě neví. Je zřejmé, že i dítě si zaslouží právo na své soukromí, ovšem facebook se v poslední době stává místem, na kterém se děti vehementně svěřují i s velmi intimními záležitostmi a tudíž tak může sloužit jako místo, na kterém lze případnou šikanu vysledovat a identifikovat.

Otázka č. 18: Povídáte si s Vaším dítětem o tom, jaký mělo den?

Tab. 84 Povídáte si s Vaším dítětem o tom, jaký mělo den?

	Absol. č.	Relativ. č. (%)
Ano, pravidelně	67	49
Jen občas	37	27
Jen když samo přijde	28	21
Ne	4	3
Celkem	136	100

Graf 18 Povídáte si s Vaším dítětem o tom, jaký mělo den?

Otázka komunikace mezi dětmi a rodiči prokázala, že skoro polovina (49 %) respondentů se pravidelně zajímá o to, jak jejich děti tráví svůj volný čas. Ve 27 % se o to zajímají jen občas, ve 21 % pak tehdy, kdy dítě samo za rodiči přijde. Zbylé 3 % respondentů se přiznalo k tomu, že se s dětmi o jejich volném čase vůbec nepovídá. I komunikace mezi dítětem může být prostředníkem odhalení šikany, eventuálně snaze o prevenci před ní, tudíž by ji rodiče také neměli v žádném případě zanedbávat a svalovat vinu na nedostatek času apod.

4.5 Vyhodnocení hypotéz

H1: Předpokládám, že více než 50 % rodičů se ve skutečnosti o problematiku šikany nezajímá – **Hypotéza se potvrdila.**

Je to zarážející, ale je to tak. Na 51 % rodičů se o problematiku šikany nezajímá a velká část o ní dosud ani neuvažovala. O šikaně je v první řadě třeba veřejně hovořit, medializovat konkrétní případy a tím je vystavovat jako odstrašující případy. Dokud se o šikaně nebude vědět a školy, oběti šikany i rodiče ji budou spíše skrývat a nezveřejňovat, děti nebudou vědět, jak se bránit, rodiče a školy, jak ji řešit.

H2: Předpokládám, že většina dotazovaných rodičů věří, že by se jim jejich dítě svěřilo, kdyby bylo šikanováno – **Hypotéza se potvrdila.**

Až 71 % rodičů je přesvědčeno, že v ně jejich děti ohledně podobných problémů mají důvěru. Realita však ukazuje něco jiného. Děti se s tím, že jsou šikanovány, nesvěří mnohdy rodičům, ani svým kamarádům. Stydí se nebo mají strach, že se prozrazením stanou útoky agresora ještě intenzivnějšími. Z toho důvodu je třeba opět apelovat na informovanost, školy by měly dětem o šikaně říci více a nabídnout jim konkrétní možnosti, jak se bránit.

Vést kampaně proti šikaně, učitelé by si měli více všimnout, co se děje v jejich třídě a šikanu co nejvíce negativizovat. Totéž platí u rodičů dětí.

H3: Předpokládám, že většina respondentů není ze strany školy o problematice šikany vůbec informována – **Hypotéza se potvrdila.**

Toto je zásadní problém. Škola by zde měla sehrávat zásadní roli, neboť je to mnohdy právě škola, kde se šikana rodí. Přestože je výskyt šikany školami vnímán jako nepříznivý z hlediska její pověsti, její potírání a intenzivní boj s šikanou může mít i opačný účinek. Možností, jak informovat rodiče je jistě mnoho, o šikaně by se mělo hovořit, jak na třídních schůzkách, tak při nástupu prvňáčků, v rámci různých informačních dopisů do rukou rodičů, prostřednictvím různých školních akcí apod.

H4: Předpokládám, že by více než polovina rodičů dětí uvítala nějaké preventivní programy proti šikaně – **Hypotéza se potvrdila.**

O preventivní programy by zájem evidentně byl, jelikož 88 % rodičů odpovědělo kladně. V tomto ohledu by tato informace měla být předána školských zařízením a ta by měla zapracovat na tom, aby se např. za pomoci odborníků na problematiku šikany zaměřila mnohem více a preventivní programy zaměřila mezi své aktivity.

4.6 Aplikační rozměr

Výsledky výzkumu budou poskytnuty metodikům prevence zkoumaných základních škol v Uherském Brodě za účelem vytvoření preventivního programu pro rodiče žáků těchto škol, který by navazoval na již existující programy určené pro žáky. Vzhledem k tomu, že v rámci města Uherského Brodu neexistuje preventivní program v této oblasti určený dospělé populaci, bylo by možné využít poznatků tohoto výzkumu a vytvořit program v rámci jednotlivých škol. Je totiž nutné apelovat v první řadě na rodiče jako primární výchovné jednotky. Přestože program základních škol je určen pro vzdělávání dětí, má právě škola nejvíce možností takový program vybudovat a na jeho základech stavět.

ZÁVĚR

Tempo současné doby, které se v posledních letech neuvěřitelně zrychlilo, se podepsalo na stavu současné rodiny. Lidé na sebe mají méně času, jsou vystaveni stresu, a proto když se rodina už sejde pohromadě, v mnoha případech se jen zapne televize. Komunikace slábne. Nejhorší jsou na tom ti nejmenší, kterým často nemá kdo poradit, jak se orientovat v dnešním složitém světě, v němž se ostatně velmi často neumí orientovat ani jejich rodiče. Děti postrádají řád, respekt před autoritou, chybějí jim přirozené vzory. Obecně pak dnešním rodinám chybí širší pospolitost.

Navzdory uvedeným skutečnostem však panuje přesvědčení, že rodina všechny nynější civilizační útoky nakonec ustojí a bude dále plnit svoji nezastupitelnou funkci. K tomu však je zapotřebí s rodinou pracovat a její pozici posilovat.

Jedním z předních cílů takové sanace rodiny by se pak měl stát program zabývající se prevencí šikany. Šikana se považuje za velmi závažný celosvětový problém dnešní doby. Může se týkat kohokoli, kdykoli a kdekoli. Je nutné ji nepřehlížet, neboť není pravdou si myslet, že našim dětem, nebo i nám samotným se nic takového stát nemůže. Šikanu je nutné řešit. Lidé musí být informováni, co šikana znamená, jak se proti ní mohou bránit, jak mohou bránit své děti a okolí. Je zapotřebí, co nejvíce zredukovat situace, ve kterých k šikaně dochází. Toho všeho lze dosáhnout především zajištěním co největší osvěty.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] CHARVÁTOVÁ, Dagmar. *Metody sociální práce: pro 1. roč. stř. škol sociálně právních, stud. obor sociálně právní činnost*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990, 160 s. Učebnice pro stř. školy. ISBN 80-042-3992-7.
- [2] *Jak řešit problémy dětí se školou: lexikon pro rodiče*. Vyd. 1. Editor Michael Martin, Cynthia Waltman-Greenwood. Překlad Jiří Foltýn. Praha: Portál, 1997, 322 s. ISBN 80-717-8125-8.
- [3] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- [4] KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 127 s. ISBN 80-717-8123-1.
- [5] KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005, 256 s. ISBN 80-736-7014-3.
- [6] KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 9788073678715.
- [7] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 2. vyd. Praha: Portál, 1995, 108 s. ISBN 80-717-8058-8.
- [8] MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-85850-24-9.
- [9] Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 24 246/2008-6. Dostupné <<http://www.msmt.cz/>>.
- [10] *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 1. Editor Kateřina Vágnerová. Praha: Portál, 2009. ISSN 978-80-7367-611-7.

- [11] NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998, 590 s. ISBN 80-200-0689-3.
- [12] PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodina. Struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000, 294 s. ISBN 80-723-9039-2.
- [13] *Psychologie dnes* č. 2/2010, KOLÁŘ Michal, „Ve škole: šikana nebo škádlení?“, Portál. ISSN 1212-9607.
- [14] ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 95 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8049-9.
- [15] ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-802-4729-916.
- [16] SATIR, Virginia. *Knih o rodině*. Překlad Jindřiška Šolcová, Vlasta Lišková. Praha: Práh, 1994. ISBN 80-901-3250-2.
- [17] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem: styly a techniky komunikace, komunikace rodiče ve vztahu k dítěti, vývojová období dítěte, komunikace v náročných situacích*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 101 s. Pro rodiče. ISBN 978-802-4726-984.
- [18] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-717-8678-0.
- [19] VÁGNEROVÁ, Marie. *Abnormální vývoj osobnosti jako následek negativního působení*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky a psychologie, 1995

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf č. 1 - Jakého jste pohlaví	38
Graf č. 2 – Souhlasíte s výrokem.....	39
Graf č. 3 – Zajímáte se o problematiku šikany.....	40
Graf č. 4 – Co si myslíte, že je příčinou šikany.....	41
Graf č. 5 – Myslíte si, že by se Vaše dítě mohlo stát obětí.....	42
Graf č. 6 – Myslíte si, že by se Vám dítě svěřilo.....	43
Graf č. 7 – Dokázali byste nabídnout pomoc.....	44
Graf č. 8 – Na koho byste se obrátili o pomoc.....	45
Graf č. 9 – Setkali jste se s šikanou v době šk. docházky dítěte.....	45
Graf č. 10 – Byly poskytnuty informace ze školy.....	46
Graf č. 11 – Myslíte si, že je škola kompetentní	47
Graf č. 12 – Víte o preventivním programu školy.....	48
Graf č. 13 – Z jakých zdrojů.....	49
Graf č. 14 – Přivítali byste různé preventivní programy školy.....	49
Graf č. 15 – Přivítali byste více informací školy o šikaně.....	50
Graf č. 16 – Máte přehled o trávení volného času dítěte.....	51
Graf č. 17 – Máte přístup na facebook dítěte.....	52
Graf č. 18 – Povídáte si s dítětem o prožitém dnu	53

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Rozdíly mezi šikanováním a škádlením	15
Tabulka č. 2 – Základní formy šikanování.....	21
Tabulka č. 3 – Zajímáte se o problematiku šikany.....	39
Tabulka č. 4 – Co si myslíte, že je příčinou šikany.....	40
Tabulka č. 5 – Myslíte si, že by se Vaše dítě mohlo stát obětí.....	41
Tabulka č. 6 – Myslíte si, že by se Vám dítě svěřílo.....	42
Tabulka č. 7 – Dokázali byste nabídnout pomoc.....	43
Tabulka č. 8 – Na koho byste se obrátili o pomoc.....	44
Tabulka č. 9 – Myslíte si, že je škola kompetentní	47
Tabulka č. 10 – Z jakých zdrojů.....	48
Tabulka č. 11 – Přivítali byste více informací školy o šikaně.....	50
Tabulka č. 12 – Máte přehled o trávení volného času dítěte.....	51
Tabulka č. 13 – Máte přístup na facebook dítěte.....	51
Tabulka č. 14 – Povídáte si s dítětem o prožitém dnu	52

SEZNAM PŘÍLOH - PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den,

jmenuji se Lenka Šobáňová a jsem studentkou Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Obracím se na Vás se žádostí o vyplnění krátkého dotazníku. Dotazník bude sloužit jako podklad pro mou bakalářskou práci, která se týká aktuálního problému dnešní doby- šikany .

Dotazník je anonymní.

1. Jakého jste pohlaví ?
 - a) Muž
 - b) Žena

2. Souhlasíte s výrokem, že šikanou se rozumí „zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů“.
 - a) Ano
 - b) Ne

3. Zajímáte se o problematiku šikany?
 - a) Ano
 - b) Sleduji informace v médiích
 - c) Ne

4. Co si myslíte, že je příčinou šikany ?
 - a) Narušené lidské vztahy
 - b) Chyby v rodinné výchově
 - c) Násilí je vnímáno jako základní způsob řešení konfliktů
 - d) Absence výchovy k respektování názoru a práce druhých
 - e) Vliv médií
 - f) Přístup a omezené možnosti ze strany učitelů
 - g) Přílišné rozmazlování

5. Myslíte si, že by se Vaše dítě mohlo stát obětí šikany?_
 - a) Ano
 - b) Nikdy jsem o tom neuvažoval
 - c) Ne

6. Myslíte si, že by se Vám dítě svěřilo v případě, že by mu někdo ubližoval ?
 - a) Ano
 - b) Nevím
 - c) Ne

7. Dokázali byste svému dítěti nabídnout pomoc?_

- a) Určitě ano
 - b) Za pomoci odborníků
 - c) Ne
8. Na koho byste se v případě potřeby obrátili s žádostí o pomoc?
- a) Třídního učitele
 - b) Sociálního kurátora pro děti a mladistvé
 - c) Oddělení sociálně - právní ochrany dětí
 - d) Policii
 - e) Středisko výchovné péče
 - f) Ostatní rodiče
9. Setkali jste se šikanou (event. podezřením) v době školní docházky dítěte?
- a) Ano
 - b) Ne
10. Byly Vám ze strany školy, kterou Vaše dítě navštěvuje poskytnut jakékoliv informace týkající se problematiky šikany ?
- a) Ano
 - b) Ne
11. Myslíte si, že škola, kterou Vaše dítě navštěvuje je kompetentní šikanu řešit?
- a) Ano
 - b) Nevím
 - c) Ne
 - d) Myslím si, že na této škole šikana není
12. Víte o preventivním programu školy potírající šikanu ?
- a) Ano
 - b) Ne
13. Z jakých zdrojů jste se o takovém programu dozvěděl ?
- a) Od dítěte
 - b) Z internetových stránek školy
 - c) Písemného oznámení školy
 - d) Na rodičovské schůzce
14. Přivítali byste kdyby škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, využívala různé preventivní programy proti šikaně?
- a) Ano
 - b) Ne

15. Přivítali byste více informací týkající se šikany ze strany školy ?

- a) V případě jejího výskytu určitě
- b) Ano
- c) Ne

16. Máte přehled o trávení volného času Vašeho dítěte?

- a) Ano
- b) Částečně
- c) Ne

17. Máte přístup na facebook svého dítěte?

- a) Ano, ale neví o tom
- b) Ano
- c) Ne

18. Povídáte se s Vaším dítětem o tom, jaký mělo den?

- a) Ano, pravidelně
- b) Jen občas
- c) Jen když samo přijde
- d) Ne

Děkuji za Váš čas a spolupráci.